

Sırp Knezliği'nde İktidar Mücadelesi: “1838 Türk Anayasası'nın (Turski Ustav)” İlanı, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti

Selim ASLANTAŞ

Hacettepe Üniversitesi

ASLANTAŞ, Selim, Sırp Knezliği'nde İktidar Mücadelesi: “1838 Türk Anayasası'nın (Turski Ustav)” İlanı, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti. CTAD, Yıl 9, Sayı 17 (Bahar 2013), s. 3-27.

Sırp Knezliđi'nde Knez Miloş Obrenoviç ile millet reisleri (*starešina*) arasında “anayasa” meselesi olarak başlayan mücadele, 1835lerde Balkanlar'da uluslararası siyasetin mühim konularından biri haline gelmiştir. Bu mücadelede, İngiltere knezin siyasi gücünü kaybetmeyeceği bir çözümü desteklerken Rusya ve Osmanlı devleti knezin otoritesinin bir tür senato olan *Sovyet* tarafından sınırlandırıldığı bir idarede ısrarcı olmuşlardır. Nihayetinde Aralık 1838'de Rusya ve Osmanlı Devleti'nin talebiyle uyumlu bir şekilde Sırp larca “*Turski Ustav* (Türk Anayasası)” olarak adlandırılan kanunname II. Mahmud tarafından ilan edilmiştir. Bu kanunname 1869'a kadar Sırp Knezliđi'nin temel hukuki ve idari belgesi olarak kalmıştır. Bu makalede, mezkûr mücadelenin uluslararası boyutu, Büyük Güçler'in ve Osmanlı devletinin bu meseledeki pozisyonları Osmanlı arşiv kaynakları ve ilgili literatür kullanılmak suretiyle incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Sırp Knezliği, Anayasa, Büyük Güçler, Osmanlı Devleti, Balkanlar

ASLANTAŞ, Selim, The Struggle for Power in the Serbian Principality: The Proclamation of “the Turkish Constitution (*Turski Ustav*)” of 1838, the Great Powers and the Ottoman Empire. CTAD, Year 9, Issue 17 (Spring 2013), p. 3-27.

The political struggle that began as “an issue of constitution” between Prince Milosh Obrenovich and the chiefs (*starešina*) in the Serbian Principality has become one of the most important international issues around 1835 in the Balkans. In this struggle, England gave support to a solution in which the Prince would not lose his power, while Russia and the Ottoman Empire insisted to establish an administration in which the power of prince should be limited by Soviet, a kind of Senate, in the principality. Finally, in accordance with the Russia's and the Ottoman Empire's demands, the kanunname, which is called *Turski Ustav* (Turkish Constitution) by the Serbs, was

promulgated by Mahmud II in the December of 1838. This kanunname remained as the main judicial and administrative document of the Serbian Principality until 1869. In this article, the international dimension of this struggle, the policy of the Great Powers and the Ottoman Empire on this issue have been examined by using the Ottoman archival sources and the related literatures.

Keywords: Serbian Principality, Constitution, Great Powers, Ottoman Empire, Balkans.

Giriş

1804'te Kara Yorgi önderliğinde Şumadiya ormanlarında Sırbistan'daki Dayılar rejimine karşı bir ayaklanma olarak başlayan Birinci Sırp İsyanı, 1806'dan sonra Osmanlı-Rus Savaşının da etkisiyle yerel niteliğini aşarak uluslararası bir mesele haline gelmişti. 1806-12 Osmanlı-Rus Savaşı'na son veren 1812 Bükreş Muahedesi'nin VIII. Maddesi, o tarihe kadar Osmanlı devletinin toprağı olan Semendire Sancağı'nda (Belgrad Paşalığı) iç işlerinde müstakil bir Sırp Knezliği'nin (Sırbistan Emareti) önünü açmıştı.¹ Rusya söz konusu maddeye dayanarak 1826 Akkerman Andlaşması'yla knezliğin müstakil yapısını tahkim etmişti.² Rusya keza Sırbistan'a yönelik ilgisini daha sonra 1829 Edirne Andlaşması'na koydurduğu VI. madde ile sürdürmüş ve Osmanlı idaresindeki altı nahiyenin Sırp Knezliği'ne ilhakını sağlamıştı.³

¹ Andlaşma'nın VIII. Maddesinde geçen ve özerkliğe temel olan kısım şu şekildedir “...[Osmanlı] mustâhfiż ‘askeri tarafından hukûk-ı ra’iyyete menâfi Sırp milleti ‘aleyhine bir vechle zecr ve te‘addi vukû’ bulmamak için Devlet-i ‘Aliyye rifken ve şefakaten bu bâbda lâzım olan esbâb-ı emn ü istimâletlerini ve gerek Devlet-i ‘Aliyye’nin ba’zı Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve mevâkı’i sâ’irede olan re‘âyâsının nâ’il olduğu fevâ’id misillü millet-i mezkûreye dahi müsâ’ade ve âsâr-i şefikâne-i ‘aliyyesine mazhar olmalarına müsâ’afe birle onlara kıyasen umûr-ı dâhiliyelerinin kendi taraflarından idâresi ve vergilerinin ber-vech-i maktû‘ lede’t-tahsîs kendilerinin kabz ve teslimi misillü millet-i mezkûrenin taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den olacak istid‘alarını Devlet-i ‘Aliyye Sırp milleti ile tanzîm eyleye.” Mahmud Mesud Paşa (haz), Muâhedât Mecmûası, IV. Cilt, Tıpkıbasım, Ankara, TTK, 2008, s. 53-54; Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, I, Ankara, TTK, 1953, s. 252.

² Akkerman Andlaşması'nın V. Maddesinde geçen pekiştirici hüküm şu şekildedir “Devlet-i ‘Aliyye gerek niyyât-ı dostânesinin ve gerek Bükreş ‘Ahidnâmesi şurûtunun tamamen ve kâmilen icrâsına kemâl-i itnâ ve dikkatinin ‘alâim-i celilesini Rusya devletine izhâr ve isbât için mâ-takaddamdan berü Devlet-i ‘Aliyye’nin cizye-güzâr re‘âyâsı olup, herhâlde mazhar-ı âsâr-ı şefkat ve semâhat-ı seniyye olması sezâdar görülen Sırp milletine dâ’ir Bükreş ‘Ahidnâmesi’nin sekizinci maddesinde meşrûh cem‘i-i mevâsiki bilâ-te’hîr icrâ ve ifâ edeceğine binâ’en,...” Mahmud Mesud Paşa, *age.*, s. 60-61; Erim, *age.*, s. 265.

³ Edirne Andlaşması'nın VI. maddesinde ayrılacak nahiyeler meselesi şu şekilde geçmektedir “Akkerman ‘Ahidnâmesi’nin in‘ikâdından berü vukû’a gelen ahvâl cihetiyle mu‘âhede-i mezkûrenin beşinci maddesine mülhak olup Sırplıya dâ’ir olan sened-i münferidde münderic olan şurûtun derhâl icrâsına taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den teşebbüs olunamadığından şurût-ı mezkûrenin bilâ-te’hîr ve kemâl-i itnâ ve dikkat ile icrâsını ve Sırp memleketinden münfek olmuş olan altı ‘aded nahiyenin derhâl reddine mübâdereti resmen ve ‘alenen ta’ahhüd eder...” Mahmud

Knezlik uluslararası statü kazanıp topraklarını genişletirken, Sırp liderliği de Kara Yorgi'den 1815'te patlak veren İkinci Sırp İsyanı'nın önderi Miloş Obrenoviç'e geçmişti. Knez Miloş 1815'ten sonra knezliğin idaresini fiilen eline almış, bu durum, 1830'da Knez Miloş'un Sırp Knezliği'nin baş knezi ilan edildiği fermanla resmîyet kazanmıştı.⁴ Knez Miloş'un knezlikte kurduğu idarede bütün iktidarı kendinde toplamıştı. Knezin bu despotik idaresi⁵ stareşinanın (*muteberan-ı millet, rüesâ-yı millet, söz sahipleri*)⁶ hoşnutsuzluğuna ve giderek bir siyasi bloklaşmaya yol açmıştı. Tüccar, üst düzey memur ya da zengin köylülerden oluşan bir zümre olan ve aslında çoğu Knez Miloş'un iktidarında ve onun sayesinde güçlenen, fakat can ve mal güvenliği bulunmayan stareşina, knezlikte kendi can ve mal güvenliği ile siyasi ve ekonomik çıkarını garanti altına alacak bir idare tarzı talep etmekteydi.⁷ Bilhassa, Miloş'un Sırbistan ticareti üzerinde kurduğu tekel, o ticaretten beslenen küçük ve büyük stareşinanın tepkisini çekmekteydi.⁸ Hoşnutsuzluk ivme kazanarak Ocak 1835'te önderliğini stareşinadan Mileta Radoykoviç'in yaptığı *Mileta'nın İhtilali*'ne yol açmış, bu ihtilalin doğrudan bir sonucu olarak da Knez Miloş, 15 Şubat 1835'te hem alt kesimlere hitap eden hem de stareşinanın çıkarlarını gözetilen bir

---

Mesud Paşa, *age.*, s. 74; Erim, *age.*, s. 282. Nahiyele meselesi hakkında bkz. Selim Aslantaş, "The Russian Influence on the Ottoman Empire in the Context of the Expansion of Serbian Autonomy According to the Ottoman Archival Documents (1829-1833)", *Power and Influence in South-Eastern Europe 16-19th Century*, Ed. M. Baramova, P. Mitev, I. Parvev, V. Racheva, Münster, LIT Verlag, s. 361-366.

⁴ Bu ferman knezliğin teşekkülü açısından en önemli vesikalar arasındadır, Sırp literatüründe İkinci Hatt-ı Şerif olarak da bilinir. Fermanın sureti için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA) Y.E.E. No: 41 /139 (Evâhir-i R 1246 / 8-18 Ekim 1830); Ferman Belgradî Raşid tarafından da neşredilmiştir. Bkz: Belgradî Raşid, *Vaka-ı Hayretnüma (1802-1849)*, Haz. Nurbanu Duran, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 244-247.

⁵ Knez Miloş'un zenginleşmesi ve zamanla ülkenin tek hâkimi haline gelmesi ilginç bir arka plana sahiptir: Miloş, evinde mütevazı yaşamaktaydı. Cimri bir kişiliği vardı. 1815'ten sonra Osmanlı devleti adına halktan topladığı vergilerin bir kısmını kendine saklamaktaydı. İskeleleri, gümrükleri vb gelir getiren yerleri tasarruf ediyor buralardan büyük gelirler sağlıyordu. Bunlarla tatmin olmadığı için ayrıca ülkenin en verimli arazilerini kendine ayırmaktaydı. Çok sayıda değirmen ve sair mülkü vardı. Tuz ve hayvan ticaretinde de tekel kurmuştu. Serbest ticaretin her şekilde önünü kesmekteydi. Serbest ticaret yapanlar mutlaka onun ortağıydı. Vasa Çubriloviç, bütün bunlar göze alındığında Miloş'un 19. Yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın en zengin isimlerinden biri olmasına şaşmamak gerektiğini yazmaktadır: Bkz. *Istorija političke Misli u Srbiji, Belgrad, Prosveta, 1958, s. 136-137.* Miloş'un ekonomiyi nasıl tek başına eline aldığı konusunda ayrıca bkz. Leopold von Ranke, *The History of Servia and Servian Revolution with a Sketch of the Insurrection in Bosnia*, Çev. A. Kerr, Londra, Henry G. Bohn, 1853, s. 251.

⁶ Bu muhalefet Anayasa Savunucuları (Ustavobranitelji) adıyla 19. Yüzyıl Sırp siyasetinin en önemli odaklarından biri olacaktır.

⁷ Slobodan Yovanoviç, "Naše ustavno Pitanje u XIX Veku" *Političke i pravne Rasprave* içinde, Belgrad, Geca Kon, 1908, s. 8. Stareşina zenginliğini, sipahi ve diğer Osmanlı unsurlarından kalan toprakları tasarruf ederek, köylüleri tasarruf ettikleri topraklardan sürüp buraları ele geçirerek ve özellikle Miloş zamanında büyük artış gösteren köylülere kulluk yaptırarak (angarya hizmeti) elde etmişlerdir. Kulluğu en geniş oranda kullanan da bizzat Miloş'un kendisi olmuştur: Bkz. Dragoslav Yankoviç, *Istorija Države i Prava Srbije XIX Veka, Belgrad, Naučna Knjiga, 1960, s. 55-56.*

⁸ Yankoviç, *Istorija Države i Prava Srbije XIX Veka, s. 57.*

“Anayasa” (*Sretenski Ustav*) ilan etmek zorunda kalmıştı.⁹ Fakat bu anayasa Rusya, Avusturya¹⁰ ve Osmanlı devletinden kabul görmediği için yaşama şansı bulamamıştı. Miloş’un anayasal tavizi ve üç devletin müdahalesinden sonra ülkedeki anayasa mücadelesi, başka bir mecrada akmaya başlamıştı. İlk anayasanın hazırlanma sürecinden farklı olarak, 1835 ortalarından itibaren Knez Miloş ve stareşina ile birlikte İngiltere, Rusya, Avusturya ve Osmanlı devletinin yer aldığı yeni bir süreç başlamıştı. İç ve dış güçlerin taraf olmasıyla knezliğin hangi düzen üzere idare edileceği meselesi sadece bir iç siyasi mesele olmaktan çıkarak Büyük Güçler’in müdahil olduğu bir uluslararası problem haline gelmişti.

Rusya, özellikle 1829 Edirne Andlaşması’yla kendi açısından Osmanlı devletini bir tehdit olmaktan çıkarmıştı.¹¹ Ancak *Zayıf Komşu Siyaseti*’nin gereği olarak Sırbistan’daki Osmanlı varlığının tamamen ortadan kalkmasını da istemiyordu. Ruslar sadece Sırbistan ve Balkanlar’da değil genel dünya siyasetinde Osmanlı mevcudiyetini belirli ölçülerde savunuyordu. Aktüel Rus pozisyonunu ayrıca 1830’ların Mısır Meselesi belirlemişti; Mehmet Ali Paşa’nın nüfuz kazanmasına karşı olmak Osmanlı-Rus politikalarını yakınlaştıracak ve bu yakınlaşmanın zirvesini 1833 Hünkâr İskeleyi Andlaşması oluşturacaktır.

Sırbistan’da “Anayasa” Mücadelesi, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti

1830’larda Yakınoğu’da bir yandan Rusya lehine bir Osmanlı-Rus yakınlaşması yaşanırken diğer yandan bir İngiliz-Rus rekabeti şiddetlenmekteydi. Zira 19. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere, bölgede gittikçe daha güçlü bir pozisyona sahip olmaya başlamış ve bu bağlamda Osmanlı devleti üzerinde hem siyasi hem de ekonomik nüfuz kurma hedefine yönelmişti. Bu hedef, Rus yönetimi tarafından Osmanlı devleti ve Balkanlar’daki çıkarlarını tehdit edecek

⁹ Miloş’a muhalefetin sosyo-politik veçheleri ve Mileta’nın İhtilali için bkz. Ranke, *age.*, s. 254-258; Bartolomeo Kunibert, (Fransızca ilk baskı 1855: *Essai historique sur les révolutions et l’indépendance de la Serbie depuis 1804 jusqu’a 1850*, Sırpça tercüme 1901) *Srpski Ustanak i Prva Vladavina Miloša Obrenovića (1804-1850)*, I. Cilt, Çev. M. Vestić, Belgrad, Prosveta, 1988, s. 361 vd; Nil Popov, *Srbija i Rusija*, I. Cilt, Belgrad, Državna Štamparija, 1870, s. 267 vd.; Yasa Prodanoviç, *Istorija političkih Stranka i Struja u Srbiji*, Belgrad, Prosveta, 1947, s. 67-71; Çubriloviç, *age.*, s. 139-143; Yankoviç, *O političkim Strankama u Srbiji XIX Veka*, Belgrad, Prosveta, 1951, s. 80-82; Yankoviç, *Istorija Države i Prava Srbije XIX Veka*, s. 57-59; Radoş Lyuşić, *Kneževina Srbija (1830-1839)*, Belgrad, SANU, 1986, s. 118 vd. *Sretenski Ustav*’ın metni için bkz. Yasa Prodanoviç, *Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju*, Belgrad, Geca Kon, 1930, s. 44-60.

¹⁰ Kunibert’e göre bu anayasayı iptal ettirme fikri bizzat Avusturya’dan çıkmıştır. Kunibert, *age.*, II. Cilt, s. 20.

¹¹ Bu andlaşma Osmanlı devletine özellikle yüksek meblağdaki savaş ve ticaret tazminatları sebebiyle mali açıdan ağır darbe vurmuştur. Ayrıntı için bkz. Selim Aslantaş, “1829 Edirne Andlaşması’ndaki Tazminatlar Meselesi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 17, Güz 2012, s. 45-64.

nitelikte telakki edildiğinden 1830'larda bir İngiliz-Rus mücadelesine yol açmış, bu mücadelenin bir boyutu kendini 1837-38 yıllarında Sırbistan'da göstermişti.¹²

Rusya'nın 1830'lardaki Sırbistan siyaseti, Osmanlı devleti karşısında 1828-29 savaşından sonra izlediği genel politikasının bir parçasıydı. Sırp Knezliği'nin gerçek mimarı olsa da Osmanlı devletinin dağılma sürecini hızlandıracak endişesiyle Miloş'un knezliğin özerkliğini daha da genişletecek taleplerine müspet yaklaşmayan Rusya, bu özerkliğin ne daralmasını ve fakat ne de genişlemesini istiyor ve knezlik ile ilgili meselelerin başka bir devletin (İngiltere) müdahalesi olmaksızın Osmanlı devleti ile birlikte çözülmesinden yana tavır alıyordu.¹³

1815 *Viyana Concert'*inin mimarlarından olan Rusya'nın 1830'lu yıllarda dış siyasetteki önceliği, Avrupa'da ve de Balkanlar'daki liberal ve demokratik fikir ve kalkışmalara karşı statükoyu korumaktı.¹⁴ Rusya'nın genel siyaseti, Sırp Knezliği bağlamında da değişmemişti. Çarlık, knezliği *tabripkâr devrimci fikirlerden* ve *tehlikeli reformlardan* korumak gerektiğini düşünüyordu. Knezliği bu tehlikelerden korumak için ise, o tehlikeleri besleyen ortamı tasfiye etmek gerekiyordu. Bundan dolayı enerjisini, knezlikte Knez Miloş kaynaklı istismlara ve dolayısıyla muhtemel isyanlara son verecek bir idarenin kurulmasına ve bu yolla ülkedeki büyük memnuniyetsizliği teskin etmeye tahsis etmişti.¹⁵ 1835 Milet'a'nın İhtilali'nden sonra Rusya, Sırp Knezliği'nde ne tür bir transformasyonun halkın can ve mal güvenliğini sağlayacağı, köylülere arazileri işlemede münasip bir hak tanıyacağı, vergi sisteminde istikrar getireceği ve angaryayı (*kulluk*) kaldıracağı konuları üzerinde durmaktaydı. Rus devlet adamlarına göre, bu değişimi gerçekleştirmek için medeni ve ceza hukukunu içeren bir düzenlemenin yapılmasına, hukuk ve mali sistemlerin kurulmasına ve knezin yargı ve yürütme gücünü sınırlayacak bir tür Senato olan Sovyet'e¹⁶ ihtiyaç vardı. Bu tedbirler Sırp halkının huzur ve refahını güvence altına alacaktı.

Avrupa'daki devrimci fikirlerin biçimsiz bir imitasyonu olarak gördüğü 1835 *Sretenski Ustav'*ın¹⁷ iptal edilmesinden sonra Rusya, Haziran 1835'te Bükreş

¹² Irina S. Dostyan, "K Voprosu ob anglo-russkom Soperničestve v Serbskom Knjažestve v 30-e Gody XIX v." Sovetskoe Slavjanovedenie, 6 1966, s. 18-19. İki devlet arasındaki mücadele, 1830'lann sonuna doğru daha keskin hale gelmiştir: Bir nazar için bkz. Frederick S. Rodkey, "Conversations on Anglo-Russian Relations in 1838", The English Historical Review, Cilt 50, Sayı 197, 1935, s. 120-123.

¹³ Dostyan, "K Voprosu...", s. 21. Ayrıca bkz. Barbara Jelavich, Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914, Cambridge University Press, 2004, s. 98.

¹⁴ Rusya'nın bu mücadelesinde en yakın müttefikinin, milliyetçi- devrimci hareketlerin tehlikesini yakın bir şekilde hisseden ve bu anayasa meselesinde Rusya ve Osmanlı devleti ile aynı bakış açısına sahip olan Avusturya olduğunu kaydetmek gerekir.

¹⁵ Dostyan, "K Voprosu...", s. 21.

¹⁶ Sovyet'in hukuki-tarihi arka planı ve gelişimi hakkında bkz. E. Imbro von Tkalac, Staatsrecht des Fürstenthums Serbien, Leipzig, Breitkopf und Haertel, 1858, s. 93 vd.

¹⁷ Ruslar bu anayasayı "Sırbistan ormanında bir Fransız fidanı" olarak tanımlamışlardı: Bkz. Yasa Prodanoviç, Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju, s. 44; Vladimir Stoyançeviç, Miloš Obrenović i Njegovo Doba, Belgrad, Prosveta, s. 283. Onu kaleme alan Dimitriye Davidoviç tam bir Fransız anayasası muhibbi idi: Bkz. Yovanoviç, agm., s. 11.

Konsolosu Baron Rückmann'ı yeni bir anayasa taslağı çalışması yapmak üzere Sırbistan'a gönderdi.¹⁸ Baron Rückmann bu misyonu sırasında Knez Miloş ve diğer Sırp larla görüşmeler yapmıştı. Baron, bu görüşmelerde Sırp ları Osmanlı devletinin tebaası olduklarını unutmamaları ve Rusya'nın sayesinde sağlanan imtiyazları istismar etmemeleri gerektiği konusunda uyarılmıştı. Rückmann, Sırp ların Rusya ve dostu Avusturya'nın aralıksız bir şekilde savaştığı devrimci fikirleri barındıran bir anayasa yapmalarına şaşır dığını da ifade etmeyi unutmamıştı. *Sretenski Ustav*'da yer alan bazı maddeleri gündeme getirmiş bu bağlamda bayrak maddesini değ inerek knezliğin Osmanlı devletinin üst otoritesi altında yaşadığını ve bu sebeple "Türk" bayrağından başka bir bayrağı olamayacağını açık bir şekilde söylemişti. Ayrıca knezliğin hangi orduyla savaşmak için savaş bakanlığı ve hangi dış siyaseti gütmek için dış işleri bakanlığı kurduğunu sormuştu. Sırp lar kendi görüşlerince bazı cevaplar vermişlerse de bunlar Baron'u ikna etmemişti.¹⁹ Fakat neticede Baron Rückmann, memuriyeti sırasında hazırlanan bir anayasa taslağını Rus yönetimine iletmeyi kabul etti. Temelde Akkerman Andlaşması'nın münferit senedi, Edirne Andlaşması'nın VI. Maddesinin ve II. Mahmud'un (1808-1839) Sırbistan ile ilgili olarak çıkardığı fermaların hükümlerine dayanan bu "anayasa"²⁰ taslağı, *Sretenski Ustav* ile benzerlik gösterdiğinden Çar Nikola (1825-1855) tarafından ret edildi. Rus yönetimi "Sırp Anayasası'nın" tamamen iç işleri düzenlemeyle sınırlı olması gerektiğini düşünmekteydi.²¹ Rusya'nın planı 1831'de Memleketeyn için Kont Pavel D. Kiselyof tarafından yapılan bir "düzenlenmeden" (réglement organique) ibaretti.²²

Baron Rückmann'ın misyonu, üzerinde uzun zamandır konuşulan Knez Miloş'un İstanbul seyahatinin hemen öncesine denk gelmişti. Knezin İstanbul seyahati 1835 yazında gerçekleşti.²³ Miloş İstanbul'da II. Mahmud tarafından sıcak bir şekilde kabul edildi. Padişahın huzuruna çıktığında "Sretenski ustav" hakkında da konuşuldu. Miloş anayasanın içeriğindeki Osmanlı devleti açısından

¹⁸ Dostyan, "K Voprosu...", s. 21-22.

¹⁹ Kunibert, *age.*, II. Cilt, s. 25 vd; Elodie, L. Mijatovics, *The History of Modern Serbia*, Londra, 1872, s. 114-115.

²⁰ Konuyla ilgili Rus kaynaklarını detaylı bir şekilde inceleyen Dostyan, bu kaynaklarda Rus memurlarının hiçbir şekilde "anayasa" (konstitutsiya ya da ustav) kavramını kullanmadıklarını sadece bir "réglement"ten bahsettiklerini ifade etmektedir: "K Voprosu...", s. 22.

²¹ Dostyan, "K Voprosu...", s. 22-23. Ayrıca Yovanoviç, *agm.*, s. 13; Lyuşıç, *age.*, s. 156.

²² Stoyançeviç, *age.*, 283. Kont Kiselyof'un yaptığı da bir anayasa değil idari mekanizmanın ve toprak düzeninin her bir prenslik için detaylı bir şekilde tespit edildiği bir regülasyondur: Detayları için bkz. Ifor L. Evans, *The Agrarian Revolution in Roumania*, Cambridge, Cambridge University Press, 1924, s. 30 vd.; Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, Cambridge University Press, 2004, s. 33 vd.

²³ Bu seyahat bir imparatorluk başkentini görmesi, burada kendisine karşı gösterilen ilgi, kendi gücünün bir anlamda farkına varması, "büyük siyasetin" nasıl yapıldığına şahit olması gibi hususlarla şahsen Miloş'un üzerinde derin tesir yapmıştır. Miloş'un İstanbul seyahatinin detayları için bkz. Gavriloviç, Knez Miloş Obrenoviç, III, Belgrad, Davidoviç, 1912, s. 521 vd. Ayrıca bkz. Kunibert, *age.*, II. Cilt, s. 41 vd; Popov, *age.*, s. 305 vd; Ahmed Lütfi Efendi, Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, V. Cilt, Yeni Yazıya Aktaran. Y. Demirel, İstanbul, YKY, 1999, s. 856-867.

eleştirilen yerleri anayasayı kaleme alan Dimitriye Davidoviç'in üzerine yıktı.²⁴ İstanbul'da ikameti sırasında Miloş, Büyük Güçler'in temsilcileri ile de görüştü. Bu cümleden olarak Avusturya elçisi Bartholomäus F. von Stürmer ile birkaç defa bir araya geldi. Bu görüşmelerde diğer bazı meseleler yanında başlıca konu Avusturya'nın Belgrad'da bir konsolosluk açma isteği oldu. Yakışık-Stranyakoviç'e göre Knez Miloş buna sıcak bakmamasına rağmen açıktan Stürmer'e bu düşüncesini söylememişti. O doğrudan Avusturya'nın konsolosluk açmasına karşı olmamakla birlikte böyle bir gelişmenin İngiltere ve Fransa'nın konsolosluk açma taleplerinin tetikleyeceğini düşünüyordu. Bu ise ülkeye liberal ve devrimci fikirlerin gelmesine ve bu da Sırbistan'da kendi iktidarına son verecek bir devrime yol açabilirdi (Aslında bu korkusunun İngiltere bağlamında yersiz olduğu görülecektir). Fakat Knez Miloş bu isteğe karşı olsa da Bâbîâlî'nin Avusturya'nın böyle bir talebini geri çeviremeyeceğini düşündüğünden açık bir tavır sergilemedi.²⁵

Avusturya yönetimi aslında çok daha önceden Belgrad'da bir konsolosluk açmayı düşünmekteydi, Sırp Knezliği'nde bir taraftan Rusya ile birlikte hareket edip İngiltere'nin önünü kesmek ama öte taraftan da Rusya'nın gücünü azaltmak şeklinde iki hedef gütmekteydi.²⁶ Sırp Knezliği'nde önemli ekonomik çıkarları olmakla birlikte çevresindeki Slav memleketlerinde kendi siyasi pozisyonunu güçlendirmeye, liberalizme ve devrimci fikirlere karşı birlikte olsa da Slav bağlantısı sebebiyle Rusya'nın etkisini azaltmaya çalışan Avusturya için konsolosluk açmaktaki temel motivasyon ekonomik olmaktan ziyade siyasiydi. Nihayetinde Bâbîâlî'nin de muvafakatini alan Avusturya hükümeti, Eylül 1836'da Hırvat asıllı Antun Mihanoviç'i²⁷ Belgrad konsolosu olarak tayin etti. Böylece Sırp Knezliği'nde konsolosluk açan ilk ülke Avusturya oldu.²⁸ Avusturya artık Knez Miloş'a yaklaşabilir,²⁹ Rusya'nın etkisini azaltabilir ve knezliğin içindeki siyasi gelişmelere daha etkin bir şekilde müdahale edebilirdi. Avusturya için aktüel tehlike Sırpların *Code Napoléon* modeline göre bir anayasa hazırlama ihtimalleriydi. Avusturya bu tehlikeyi önlemek için Knez Miloş'a eski hukuki norm ve adetleri muhafaza etmesi gerektiğini tavsiye etmiş ve ayrıca yazılı kanunun hazırlanmasında Avusturyalı hukukçulardan yararlanması konusunda yardım önerisinde bulunmuştu. Bunun için Miloş'un da talebiyle

²⁴ Grugur Yakışık-Dragoslav Stranyakoviç, *Srbija od 1813 do 1858 Godine*, Belgrad, Geca Kon, 1935, s. 61.

²⁵ Yakışık-Stranyakoviç, *age.*, s. 62-63.

²⁶ Yakışık-Stranyakoviç, *age.*, s. 72.

²⁷ Mihanoviç aynı zamanda Hırvat edebiyatının önemli bir ismidir.

²⁸ İ. S. Dostyan, "Serbskoe Knyazestvo", *Medjunarodnie Otnoşeniya na Balkanah 1830-1856* içinde Ed.V. N. Vinogradov, Moskova, Nauka, s. 136.19. Yüzyılda Sırbistan'da konsolosluklar hakkında bkz. Corce Lopiç, "Pregled konzularnih odnosa Srbije 1804-1918", *Branič*, Cilt 119, Sayı 1-2, 2007, s. 183-202.

²⁹ Ancak konsolosun Knez ile arası başından itibaren iyi olmamış ve Avusturya knez hakkında şikâyetlerde bulunmuştur: Bkz. BOA HAT 46751 D (22 Z 1253 / 19 Mart 1838); HAT 44919 G (29 Z 1253 / 26 Mart 1836).

Sırp asıllı Yovan Hacıç ve Vasiliye Lazareviç'i Belgrad'a göndermişti.³⁰ Bu arada Avusturya Başbakanı Klemens von Metternich, Sırp Knezliği'ndeki *Code Napoléon* temelinde gelişen bir kanun hareketinin altında Balkanları karıştırmak ve bundan çıkar sağlamak isteyen gizli cemiyetlerin olduğunu Çar I. Nikola nezdinde işlemekte ve onun endişelerini daha güçlü hale getirmekteydi.³¹

Avusturya bu şekilde knezlikte kendi siyasetini tatbik ederken Rus yönetimi de "anayasa" konusunda inisiyatif almış ve bir taslak hazırlamıştı. 1836 Sonbaharında Baron Rückmann tarafından Miloş'un Bükreş'teki memuru Mihail German'a verilen, Fransızca hazırlanmış ve üzerinde herhangi bir imza ya da mühür bulunmayan ve "Temel" olarak bilinen bu taslakta, knezliğin sadece idari bir düzenlemeye ihtiyacı olduğu, zaten andlaşmalarla ve fermanlarla garanti altına alınmış siyasi hakların ise yapılacak hukukî düzenlemede yerinin olmadığı vurgulanmaktaydı.³² Knez Miloş kendine iletilen bu taslaktan memnun olmadı. Konunun daha detaylı bir şekilde izahı için Bükreş'teki temsilcisini Sırbistan'a çağırdı. German, Kneze aslında Çar Nikola'nın Sırp Knezliği'nin bir "anayasaya" ihtiyacı olmadığını düşündüğünü ancak Miloş'un ısrarları karşısında kendi gönderdiği bu "Temel" üzerinden bir taslak çıkarılmasına izin verdiğini söyledi. Miloş özellikle "Temelde"³³ nüfuzunun yüksek olduğu Skupştina'dan (*meclis-i umûmî*)³⁴ ve knezlikte Obrenoviç hanedanının irsi hakkından söz edilmemesini kendine karşı bir siyaset olarak değerlendirmişti. Ona göre böyle bir anayasayı ilan etmektense ülkeyi anayasasız idare etmek daha iyiydi. German'ın da teşvikiyle Rusya'nın Dışişleri Bakanı Nesselrod'a Rusya'nın Sırbistan misyonu sırasında Baron Rückmann vasıtasıyla yaptığı tavsiyeyi artık anladığını ve gerçekten de kendisinin de Sırbistan'ın bir anayasaya ihtiyacı olmadığını düşündüğünü yazdı. Bu Knez'in yaptığı çok önemli bir siyasi hataydı. Muhalifler halk üzerinde knezin anayasa istemediği ve bu sebeple Çarın gönderdiği anayasaya temel olacak metni kabul etmediği şeklinde propaganda yapmaya başladılar.³⁵

Yukarıda da ifade edildiği üzere Avusturya'nın konsolos tayini Belgrad'ın devletlerarası siyasetin önemli bir sahnesi haline geliyor oluşunun açık bir göstergesiydi. Nitekim çok geçmeden bir yanda anayasa tartışmaları yaşanırken öte yanda İngiltere ve Rusya'nın konsolosluk açmaları söz konusu oldu. Bu

³⁰ Dostyan, "Serbskoe Knyazestvo", s. 136-137; Hacıç ve Lazareviç anayasa hazırlama işini yürüten komisyonda görev aldılar. Bunlar hazırladıkları bir raporda Fransızlar ve Sırlar birbirinden tamamen farklı halklar olduğundan Fransız Anayasası'nın Sırbistan'a uyamayacağını, Sırbistan'ın kısa ve gelenek ve adetlerine dayalı bir anayasaya ihtiyacı olduğunu yazdılar: Yovanoviç, agm., 72-73.

³¹ Dostyan, "Serbskoe Knyazestvo", s. 137.

³² Nil Popov, *age.*, s. 316-317; Mijatovics, *age.*, s. 121; Lyuşıç, *age.*, s.157.

³³ "Temelin" içeriği için bkz. Prodanoviç, *Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju*, s. 66.

³⁴ Skupştina hukuki-tarihi arka planı için bkz. Tkalac, *age.*, s. 104 vd.

³⁵ Prodanoviç, *Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju*, s. 66-67; Mijatovics, *age.*, s. 122-123. "Sırbistan'da hiç kimse anayasa nedir ve neye yarar bilmez" Lyuşıç, *age.*, s. 157.

konuda harekete ilk İngiltere geçti. Tam da Rusya ile Knez arasında ilişkilerin gerildiği vasatta İngiltere Belgrad'a bir konsolos atadı.

İngiltere'nin Sırp Knezliği'ne ilgisi Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki yakın ilişkiye karşı geliştirilen bir siyasetin sonucu olarak ortaya çıkmıştı. 1833 Hünkâr İskeleyi Andlaşması'nda Rusya'nın özellikle Çanakkale Boğazı bağlamında ayrıcalıklı bir konum elde etmesi İngiltere'yi alarma geçirmişti.³⁶ Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, Rusya ile mücadelesinin bir parçası olarak Balkan Slavları arasında Rusya'nın nasıl bir siyaset güttüğünü gözlemlemek maksadıyla Belgrad'a bir konsolos tayininin faydalı olacağını düşünerek Albay George Lloyd Hodges'u konsolosluk göreviyle Belgrad'a gönderdi. Hodges'a rutin konsolosluk vazifesi yanında Rusya'nın Sırp Knezliği ya da bölgedeki diğer ülkeler üzerinde herhangi bir şekilde nüfuzunu artırma amaçlı uygulayacağı siyaseti çok yakından takip etme görevi verildi. Hodges, Ruslar ile Knez arasında herhangi bir sürtüşme vuku bulacak olur ise dikkatli bir şekilde bu sürtüşmenin tarafı olmaktan kaçınacak ve Osmanlı devletinin varlığını devam ettirmesi ve huzurunu sağlaması konularıyla İngiltere'nin çok yakından ilgilendiğini aklından çıkarmayacaktı. Hodges 29 Mayıs 1837'de Belgrad'da memuriyetine başladı.³⁷

Hodges, 23 Haziran 1837'de Londra'ya gönderdiği konumuzla ilgili önemli bilgiler içeren ilk raporunda Sırp Knezliği'ndeki siyasi manzarayı resmetmekteydi. Buna göre ülkedeki bütün sınıflar arasında Miloş rejimine karşı Knezin can ve mal emniyetini ve serbest ticaret hakkını teminat altına alacak bir kanuni düzenlenme yapmamasından kaynaklı yaygın bir memnuniyetsizlik vardı. Knez, kanuna dayalı bir yönetim sistemini kurmayı erteledikçe Rusya'nın da dâhil olacağı ve Miloş ile onun hanedanının sonunu getirecek bir devrim kaçınılmaz görünüyordu. Ülkenin ileri gelenleri Hodges'dan bu memnuniyetsizliği Knez nezdinde dile getirmesini istemişler fakat O, knezliğin iç işlerine karışmamak adına bu teklifi kibarca geri çevirmiş, hatta Knezin muvafakati olmaksızın bu konularda konuşmaya dahi mezun olmadığını ifade etmişti.³⁸ Hodges raporunda ayrıca ülkede değil bir anayasa, medeni veya ceza hukukuna dair herhangi bir kanunun bulunmadığını, ülkenin tamamen Knezin mutlak iradesi ile yönetildiğini, onun onayı olmaksızın hiçbir evliliğin dahi geçerli olmadığını ve en kötüsünün de ülkede "kulluk" sisteminin uygulandığını,

---

³⁶ Andlaşmanın gizli maddesinde Osmanlı devletinin Rusya lehine Akdeniz Boğazı'nı kapatacağı ve herhangi bir sebeple hiçbir devletin savaş gemisine açmayacağı hükmü yer almaktaydı. Bkz. Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım, Ankara, TTK, 1988, s. 152-153. İngiltere'nin andlaşmaya tepkisi için bkz. R. L. Baker-Viscount Palmerston, "Palmerston on the Treaty of Unkiar Skelessi", *The English Historical Review*, Cilt 43, Sayı 169, 1928, s. 83-89; G. H. Bolsover, "Lord Ponsonby and the Eastern Question (1833-1839)", *The Slavonic and East European Review*, 13 /37, 1934, s. 101 vd.

³⁷ Michael Gavrilović "The Early Diplomatic Relations of Great Britain and Serbia I", *The Slavonic Review*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 1922, s. 98.

³⁸ Gavrilović, agm., s. 99.

köylülerin kendi yurtlarından zorla toplanıp Knezin arazilerinde zor şartlar altında angarya hizmeti gördüklerini ifade ediyordu.³⁹

Hodges kısa zamanda özellikle Miloş'un hem doktoru hem de şahsi dostu olan B. Kunibert üzerinden Knez ile ilişkilerini güçlendirmeyi başardı. Kunibert aynı zamanda Hodges'in önemli bir bilgi kaynağı oldu. Hodges, Knezle ve Kunibert'le yaptığı görüşmelerde Knezin içeride gelişen memnuniyetsizlikten duyduğu korkuyu ve bu memnuniyetsizliğin Hodges'tan bir müddet sonra göreve başlayan Rus konsolosu ile yakın temas halinde olan Rus ajanları tarafından körüklendiğini düşündüğünü fark etmişti. Bu görüşmelerde Miloş Hodges'tan Rusya'nın baskısı karşısında İngiltere'nin desteğini de talep etmişti.⁴⁰ Hodges da Knezi etkilemek için İngiliz gemilerinin Osmanlı sultanına Sırbistan'ın isteklerini kabul ettirecek bir güç olduğu ve Rusya'nın ise buna gücünün yetmeyeceği şeklinde propaganda yapmış, eğer Knez İngiltere tarafında yer alırsa onu bütün dünyaya karşı koruyacağı vaadinde bulunmuştu.⁴¹ Hodges, Rusya'nın gayesinin Miloş'u üyelerinin Rus taraftarlarından oluşacağı bir Senato ya da Konsül'ün teşekkülüne zorlayarak bu organ sayesinde Sırbistan'da kendi çıkarlarını garanti altına almak olduğunu Lord Palmerston'a yazmıştı. Onun düşüncesine göre bu, Osmanlı devleti için çok tehlikeli bir gelişme olacaktı. Bu nedenle iktidarın tamamen Miloş'un elinde kalması Knezin mütereddit mizacı ve samimiyetine gölge düşüren kurnaz kişiliği sebebiyle bazı zorlukları beraberinde getirecek olsa da daha tercihe şayan bir siyasetti.⁴² Hodges'a göre Miloş'un Balkan Hıristiyanları arasındaki prestiji çok yüksekti. Bu prestij Rusya aleyhine kullanılabilirdi. Bu sebeple Rusya'nın muhalifi ve Osmanlı devletinin bütünlüğünden yana olan bütün güçlerin Miloş'u desteklemeleri ve böylece Rusya'nın knezlik üzerinde Senato kanalıyla nüfuz tesis etmesinin önüne geçmeleri gerekmektedir. Bâbıâli de kendini bu siyasete vermeliydi. Miloş'un bağlılığını Osmanlı devleti iyi değerlendirmeliydi. Miloş'a destek Rusya'nın Bulgaristan, Eflak-Boğdan ve Rumeli üzerindeki nüfuzunu azaltacaktı.⁴³

Hodges, Miloş ile ilgili düşüncelerini Belgrad'dan geçtiği sırada Mustafa Reşid Paşa ile yaptığı görüşmede de aktarmış ve şunları ifade etmişti: Miloş'un insanlık hukukuna aykırı bir şekilde zulümler yapıyor olmasından dolayı insanları bu zulümden kurtarmak için Osmanlı devleti tarafından Sırlara verilen imtiyazlar çerçevesinde bazı kanuni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Fakat bu düzenlemelerin stareşinanın istediği şekilde olması ve Sovyet'in kurulmasına kadar genişlemesi büyük sorunlara yol açardı. Sovyet'e

³⁹ Gavrilović, agm., s. 100.

⁴⁰ Gavrilović, agm., s. 101-102.

⁴¹ Spiridion Gopçeviç, *Russland und Serbien 1804-1915 nach Urkunden der Geheimarchive von Petersburg und Paris und des Wiener Archivs*, Münih, Hugo Schmidt Verlag, 1916, s. 174.

⁴² Gavrilović, agm., s. 103. Ranke'ye göre İngiltere ve Fransa, Sırbistan gibi bir "barbar" memlekette güçlü ve sınırsız bir yönetim otoritesinin vazgeçilmez olduğuna inanıyor ve bu sebeple Miloş'u destekliyorlardı: Bkz. *age.*, s. 264.

⁴³ Gavrilović, agm., s. 104.

seçilecek üyeler belli olduğundan ve bunlar da Rusya taraftarı olduklarından, knezliğin tamamen Rusya'nın kontrolüne geçmesi kaçınılmazdı. Miloş her ne kadar Osmanlı devletine sadık ise de böyle bir gelişme olması durumunda elinde bir güç kalmayacağından hiçbir şeye muktedir olamayacaktı. Bu sebeple Miloş'un nüfuzunu tamamen ortadan kaldırmayacak bir yolun bulunması gerekliydi.⁴⁴

Knez ile Hodges arasında ilişkiler gelişirken Ekim 1837'de Rusya, Sırp Knezliği'ndeki kanun meselesini çözmek ve İngiltere'nin Knez Miloş üzerindeki etkisini kırmak için Knez Vasili A. Dolgoruki'yi memur tayin etti.⁴⁵ Rusya bu memuriyeti Bâbiâli'ye iki devlet arasında yapılan anlaşmalara dayanarak Osmanlı hükümetine tabi Sırbistan'ın stareşinadan gelen Knez Miloş'la ilgili şikâyetleri yerinde dinlemek, Kneze nasihat etmek ve eğer Osmanlı devleti ile Rusya'nın nasihatlerine uymaz ise bunun sonuçlarına katlanacağını bildirmek üzere Knez Dolgoruki'nin memur tayin edildiği şeklinde haber verdi.⁴⁶ Kraguyevats'ta ikameti sırasında Knez Dolgoruki, Rusya'ya Miloş aleyhine yüzlerce şikâyet geldiğini bundan sonra kanunname ilanının ertelenmesine fırsat verilmeyeceğini ve stareşina ile ittifak halinde hazırlanacak kanunnameyi beraber alıp götürceğini Knez Miloş'a ifade etti. Miloş ise tez elden kanun yapıp ortaya çıkarsa icbarla yaptığının zannedileceğini ve millet üzerinde hiçbir itibar ve nüfuzunun kalmayacağını öne sürüp üç aya kadar kanunnameyi hazırlayacağı taahhüdünde bulundu ve bu kanunnameye temel olacak bir senet tanzim etti. Dolgoruki hazırlanacak kanunnamenin bir suretini Osmanlı devletine ve bir suretini Rusya'ya göndermesi ve iki devlet arasında kanunname içeriği üzerinde anlaşıldıktan sonra ferman şeklinde ilanını kabul ettiğine dair Miloş'tan bir de taahhüt senedi aldı.⁴⁷ Kanunnameye temel olacak senette haysiyet ve mülkiyet dokunulmazlığı, tam ticaret serbestisi, kamu yolları ve köprüleri yapımı dışında angaryanın kaldırılması, verginin aynı kalması ve sadece nakit ödenmesi, hazinenin kontrolünün Sovyet tarafından sağlanması hususları vardı.⁴⁸

⁴⁴ BOA HAT 44901 (29 Z. 1253 / 26 Mart 1838).

⁴⁵ Vladimir Stoyençeviç'e göre knezin Hodges ile ilişkisini geliştirilmesi Rusya'nın Miloş karşıtlığını daha da keskinleştiren bir unsur olmuştur: *age.*, s. 284. Dolgoruki'nin misyonundan Miloş aslında hiç memnun olmamıştı. Hodges, Knezin bu memnuniyetsizliğini ve de korkusunu teskin için Rusya ile bir zorluk yaşaması durumunda İngiltere'nin yardımına güvenebileceğinin teminatını vermişti. Yakşiç- Stranyakoviç, *age.*, s. 68; Gopçeviç, *age.*, s. 174-175.

⁴⁶ BOA HAT 44874 A (16 (28) Eylül 1837).

⁴⁷ BOA HAT 44916 A (29 Ş. 1253 / 28 Kasım 1837); Özkan, Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878), İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2011, s. 49-50. Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa bu görevi sırasında Miloş tarafından güya Dolgoruki'ye eğer kendi menfaatine muvafık bir kanunname yazılmasına yardımcı olursa on bin Macar altını vaat ettiğini ve fakat Dolgoruki'nin buna pek bir hiddetlenip Rusya'ya döneceği sırada kendisi için hazırlanan hediyeleri dahi kabul etmeden gittiğini stareşinadan aldığı istihbarata dayanarak yazmıştır. Aynı vesika. Dolgoruki'nin misyonu sırasında Miloş muteberan-ı milletle "halisane musalaha edeceğini ve derûn-ı memleketde itihadı vaz' eyleyeceğini" de ilan etmiştir: BOA HAT 44926 A (17 (29) Kasım 1837).

⁴⁸ Bu senedin Hodges'in inisiyatifli ile mi yoksa ondan bağımsız mı hazırlandığı konusu literatürde tartışılan bir konudur: Popov (*age.*, s. 340), Prodanoviç (Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju, s. 69), Stoyançeviç (*age.*, s. 284), Yakşiç- Stranyakoviç (*age.*, s. 68) birinci görüşü, Lyuşiş (*age.*, s. 158) ise ikinci görüşü dile getirmiştir. "Sırp milleti hakkında yapılacak kânûna esâs

Dolgoruki bu memuriyeti sırasında muhalefetin önde gelen isimleriyle de çeşitli görüşmeler yaptı. Dolgoruki'nin misyonu Rus diplomasisinin özellikle İngiltere'nin etkisini kırma beklentisini karşılamadı. Fakat Miloş'un muhalifleriyle Rusya arasındaki bağı daha da güçlendirdi.⁴⁹

Dolgoruki'nin memuriyetinin somut bir sonucu Rusya'nın da Avusturya ve İngiltere gibi Sırbistan'a bir konsolos göndermesi oldu. Belgrad'da değil de Avusturya toprağı olan Orşova'da ikamet edecek ve faaliyetini Bükreş konsolosluğına bağılı bir şekilde sürdüreceğ olan⁵⁰ Konsolos Gerasim V. Vaşçenko'nun başlıca görevleri, knezlikte Rusya'nın pozisyonunu konsolide etmek, Avusturya ve İngiltere'nin konsoloslarının nüfuzlarını azaltmaya çalışmak, Knez Miloş ve stareşinanın Rusya'ya bağılılığa ve Sultana itaate devam etmeleri için uğraşmaktı.⁵¹ Vaşçenko memuriyetinin hemen başında Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa ile yaptığı mülakatta Knez Miloş'un halka yaptığı haksızlıklardan dolayı daha önce Knez Dolgoruki'nin Sırbistan'a gelerek Kneze nasihat ettiğini ve mutlaka kanun yapması gerektiğini söylediğini ancak Miloş'un taahhüt etmesine rağmen bunu yerine getirmediğini, bu sebeple şimdi devleti tarafından kendisinin görevlendiğini ifade etmişti. Vaşçenko devamla Miloş'un *bazı müfidsilerin işvasıyla kibirlendiğini* ve kimsenin emri altına girmek istemediğini, istiklal davasına düştüğünü, eğer bu hareketlerine devam ederse iki devletin (Rusya ve Osmanlı devleti) işin çaresine bakacağını ve halkı Miloş'un zulmünden kurtaracaklarının muhakkak olduğunu söylemişti.⁵²

Bu arada muhalefetin gücü artarken Miloş'un durumu kötüye gitmekteydi. Özellikle Knezin kardeşi Yevrem Obrenoviç ve stareşinanın önemli isimlerinden Toma Vuçiç Perişiç'in muhalefet cephesine geçmesi kritik önemi haizdi. Muhalefet edenlerin kendi bölgelerinde güçlü isimler olması da Miloş'u epeyce zora sokmaktaydı. Bu iki isimden başka 1835 ihtilalinin lideri Mileta Radoykoviç, Avram Petroniyeviç (Avram Kahya), Milosav Zdravkoviç Resavats, Corce Protiç, Stoyan ve Aleksa Simiç, Stefan Stefanoviç Tenka, Ranko Maystoroviç, Prota Matiya Nenadoviç gibi stareşinadan isimler Miloş'a karşı muhalefet yapmaktaydılar. Muhalefetin gücü özellikle Avusturya ve Rusya konsoloslarının göreve başlamalarıyla daha da arttı.⁵³ Anayasa mücadelesinin keskinleştiği ortamda muhalefetin bazı önemli isimleri ülkeyi terk etti. Stoyan Simiç Bükreş'te yaşıyordu. Corce Protiç, Eflak, Avusturya ve Osmanlı devletine

---

olmak üzere Rusyalı me'mûrun Miloş Bey'e ifade etmiş olduğu mevâd" başlıklı bir Osmanlı vesikasında can mal güvenliği ve dokunulmazlığı, ticaret serbestisi gibi yukarıda zikredilen hususlar tatad edilmektedir. BOA HAT 44926 B (29 Z 1253 / 26 Mar 18138).

⁴⁹ BOA HAT 44925 Ğ (2 N 1253 / 30 Kasım 1837); Yakşiç- Stranyakoviç, *age.*, s. 69.

⁵⁰ Jelavich, *Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914*, s. 103.

⁵¹ Dostyan, "Serbskoe Knyazestvo", s. 139.

⁵² BOA HAT 45051 (7 Ca 1253 / 9 Ağustos 1837).

⁵³ Stoyançeviç, *age.*, s. 282. Rus konsolosu Vaşçenko Miloş'un ailesini (oğlu Milan, karısı Lyubitsa ve kardeşi Yevrem) kazanmak için çok çaba sarf etmiş ve bunda da başarılı olmuştu: Bkz. Gopçeviç, *age.*, s. 178.

seyahat yaptı, buralarda Miloş ve onun rejimi aleyhine propaganda faaliyeti yürüttü. Bir ara Kneze kızan kardeşi Yevrem ve Vuçič de ülkeden ayrıldılar.⁵⁴

Stareşina ile Knez arasındaki çatışmanın boyutlarını Miloş karşıtı cephenin önemli ismi Stoyan Simiç'in Osmanlı devletine gönderdiği şikâyet mektuplarından görmek mümkündür.⁵⁵ Bunların ilkinde Simiç, Knez Miloş'u halka büyük zulüm yapmakla, padişahın Sırp halkına ihsan ettiği imtiyaz ve hakları engellemekle ve kendini padişahın da üstün görmekte suçlamaktadır.⁵⁶ İkincisinde sözünü ettiği zulmün daha somut örneklerini sunmaktadır. Buna göre; Miloş, Sırp milletinden aldığıyla yetinmemekte, halkın Osmanlı devletinin tanıdığı hakka dayanarak serbest ticaret yapmasına engel olmaktadır. Sırp tüccarlar Miloş'tan korktukları için daha önce yapmış oldukları ticareti de bırakmışlardır. Miloş ortaklarıyla beraber Sırbistan'a istediği malı ithal ve istediği malı ihraç etmektedir. Tam bir ticaret tekeli kurmuştur. Kendi değirmenlerine yakın olan değirmenleri kapattırmakta, başkasının değirmenlerine gidenleri tehdit etmekte onlar da korkularından Miloş'un değirmenlerine gitmek zorunda kalmaktadırlar. İnşa ettirdiği bina ve dükkânların kereste, döşeme ve sair malzemelerini hiçbir ödeme yapmadan zorla "fukaraya" taşıttırmaktadır. Zavallı insanlar seslerini çıkarmamakta Miloş da bunu kendine itaat ettikleri şeklinde yorumlamaktadır. Hoşuna giden bakire kızları ailelerinden zorla çekip almakta ve bu zulme kimse karşı çıkamamaktadır. Belgrad'da Sava Nehri mahallesinin dışında birkaç konak yaptırmak istemiş ve buradaki yerlilere kendi evlerini yıkmalarını söylemiş, çok az bir zaman geçer geçmez kızarak gidecek başka yeri olmayan bu insanların evlerini ateşe vermiştir. Mileta'nın İhtilali sırasında halk toplanınca Eflak kaçmak üzereyken sonradan bir şekilde stareşina ile meşveret etmiş ve hatamı bilirim diyerek artık "Gospodarlık" istemem demiş ama verdiği sözleri tutmamıştır.⁵⁷

Sırp Knezliği'nde ağırlığının çok önemli bir kısmını yitirmiş olmasına rağmen knezlikle ilgili her meselede şu veya bu şekilde bir rol oynayan Osmanlı devleti bütün bu gelişmeleri dikkatle izlemekteydi. Burada hemen ifade etmek gerekir ki 1830'larda Osmanlı devletini meşgul eden esas konu Mehmed Ali Paşa ve Mısır Meselesi idi. Bundan dolayı Sırp Knezliği'nde cereyan eden hadiseler ikinci derecede önemi haizdi. Fakat bir büyük devlet olarak hâlâ çok önemli çıkarlarının bulunduğu Sırbistan'ı uzaktan seyretmesi de düşünülemezdi. Sırbistan'daki bu meselelerin büyümesi Balkanlar'da sonu kestirilemeyen siyasi komplikasyonlara yol açabilirdi. Bâbîâli daha 1835 Mileta'nın İhtilali sırasında hemen harekete geçmiş bu ihtilalin ne sebeple meydana geldiğini, sonuçlarının nereye uzanacağını öğrenmek ve ona göre siyaset geliştirmek için meseleyi tahkik edecek özel bir memur görevlendirmişti. Bu ihtilalin doğrudan bir neticesi olan *Sretenski Ustavı*'ni daha yürürlüğe girmeden iptal etmişti. Burada

⁵⁴ BOA HAT 44929 K (9 Ra 1253 / 13 Haziran 1837) ; Yakşıç- Stranyakoviç, *age.*, s. 64; Stoyançeviç, *age.*, s. 283.

⁵⁵ Stareşina Miloş aleyhine Rusya nezdinde de bu tür şikâyet faaliyeti yürütmüştür.

⁵⁶ BOA HAT 44925-İ (29 Z 1253 / 26 Mart 1838); Özkan, *age.*, s. 50.

⁵⁷ BOA HAT 44925 J (29 Z 1253 / 26 Mart 1838).

Avusturya ve Rusya'nın müdahalesi önemli olmakla birlikte böyle bir anayasanın Osmanlı devletinin çıkarlarına tamamen ters olduğunu ve bu yüzden itibar görmediğini unutmamak gerekir. Bâbîâlî özellikle anayasa mücadelesinin iyice keskinleştiği 1837 sonlarından itibaren Sırbistan üzerindeki dikkatini iyice yoğunlaştırmış ve bölgedeki paşalara gizli bir şekilde Knez Miloş'un durumunu ve muhalefet ile aralarında neler yaşanmakta olduğunu araştırmaları için emirler göndermiştir.⁵⁸

Bu emirlere istinaden bölgedeki paşalar istihbarat toplamaktaydılar. Bu bağlamda Hodges'un Knez Miloş'la ilişkilerine dair Avram Kahya (Petroniyevič) tarafından Vidin Muhafızı Hüseyin Paşa'ya verilen istihbarat raporuna değinmek faydalı olacaktır: Bu rapora göre Konsolos Miloş'a cesaret vermiş, buna dayanan Knez stareşinaya İngiltere ve Fransa devleti ister açıktan ister gizli olsun her bir meselede kendisine yardıma hazır olduğunu bu sebeple bundan sonra Osmanlı devletine ve Rusya'ya ihtiyacı kalmadığını, artık "müstakil gospodar" olacağını, başka bir kimsenin nasihat ve tembihlerini dinlemeyeceğini ve hükmü altına girmeyeceğini ifade etmişti. Rapora göre Hodges, Kneze milletiyle knez arasındaki soğukluğunun günden güne artmakta olduğunu ve bunun nihayetinin "nedameti mucib" bir hal doğuracağını açık olduğunu, Knezin yersiz hareketlerinin İngiltere ve Fransa devletince öğrenilmesi üzerine İngiltere'yi asaleten ve Fransa'yı da vekâleten gereken nasihati tebliğ için geldiğini söyleyerek iki devletin tembihlerinin şu şekilde olduğunu ifade etmiştir:

Sen elindeki fermanlar ve beratlar çerçevesinde kalmaz ve bunların hükümlerini uygulamaz isen sonra iş Osmanlı devleti ve Rusya arasında çözülmeye gider. Bu durumda senin nüfuzun azalar ve bir şeye gücün yetmez olur. Bunu ise ne İngiltere ne de Fransa istemektedir. Eğer senin milletine karşı muhabbetin artarsa sen de rahata erersin ve milletin üzerindeki kuvvetin de artar. İki üç seneye kalmaz Sırbistan içinde bulunan kaleleri tabliye ettirip sana teslim ederiz.⁵⁹

Avram'a göre Knez Miloş, Hodges'ın sözlerine kanıp hükümdarlık sevdasına düşmüştür. Ama aslında İngiltere'nin niyeti knezliği Miloş'tan alıp "Efrenc taifesinden" birine vermektir. Avram bu durumda şimdiye kadar Padişah sayesinde mevcut olan huzur ve asayişin kaybolacağını ülkenin büyük bir karışıklığa düşeceğini düşünmektedir. Kendisinin şimdiye kadar padişahın birçok inayetine mazhar olduğunu ve bu nimete nankörlük etmek için bunları tafsilatlıca yazmaya mecbur kaldığını ifade etmektedir. Ona göre Sırbistan'daki kanun meselesinin Osmanlı devleti ve Rusya arasında çözülmesi en iyi yoldur. Eğer Osmanlı devleti Rusya'yı bu işe karıştırmaz da sadece kendi

⁵⁸ BOA HAT 44929 G (8 C 1253 / 9 Eylül 1837). Stareşinadan bazılarının Yusuf Paşa'ya kanun meselesini yoluna koymak için Osmanlı devletinden bir memur gönderilmesini istediklerini burada kaydetmek gerekir: BOA HAT 45042 K (23 Za 1253 / 18 Şubat 1838); 45042 L (23 Za 1253 / 18 Şubat 1838).

⁵⁹ Bu bilgi tamamen doğru olmasına rağmen (Karşılaştırınız: Gavrilovic, agm., s. 104). Bâbîâlî, İngiltere konsolosunun böyle bir vaatte bulunmuş olacağına ihtimal vermemiş ve bunu Rus konsolosunun talimatıyla Rusya taraftarlarının çıkardığını düşünmüştür: Bkz. BOA HAT 44898 (29 Z 1254 / 15 Mart 1839). Hodges hiç olmazsa Belgrad varoşunda Müslümanların tahliyesine çalışmıştır: Bkz. BOA HAT 44899 B (13 (25) Nisan 1838).

başına çözmek isterse o zaman Knez Miloş'a bahane yaratılacağını, elinde hayli miktar para olan Miloş'un bu paralarla haydut ve eşkıyayı yanına alıp Sırbistan'a yakın yerlerde ihtilal çıkaracağı konusunda Osmanlı devletini uyarmaktadır.⁶⁰

1838'e girerken Sırp Knezliği'ndeki bu anayasa mücadelesinin sahnelendiği mekân Sırbistan'dan İstanbul'a taşınmıştır.⁶¹ 1837 Kasımında Dâhiliye Nâzırı Akif Paşa İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Lord Ponsoby ile yaptığı gayri resmi bir mülakatta Knez Miloş'un bu anayasa meselesini çözmek için İstanbul'a bir heyet göndermesi hakkında görüş beyan etmişti. Bu fikir Ponsoby tarafından hemen Konsolos Hodges vasıtasıyla Ocak 1838 Miloş'a iletilmiş ve Miloş da İstanbul'da İngiltere ve Fransa'nın desteğini almak umuduyla bundan memnun olmuştu.⁶²

Sırbistan'daki gelişmelerin analizini Bâbüâlî'nin ne şekilde yaptığı konusunda bizleri aydınlatacak bilgiler mevcuttur: Bâbüâlî'ye göre Miloş ile millet (kasıt stareşinadır) arasında çatışmanın esas sebebi Miloş'un haksız yere insanların *ırzına tasallut* etmesi ve mallarını *gasp etmesidir*. Buna karşın stareşinin amacı da daha önce Osmanlı devleti tarafından kendisine verilen imtiyazları kaybetmemek ve bunları kuvveden file geçirmektir. Bu bağlamda Rusya'nın

⁶⁰ BOA HAT 44901 Ç (14 L 1253 / 11 Ocak 1838); Özkan, *age.*, s. 49 ve 52. Yine konsolosun Knez Miloş'u müstakil hükümet kurma konusunda kıskırtmakta olduğuna dair stareşininin ihbarları için bkz. BOA HAT 45042 K (23 Za 1253 / 18 Şubat 1838); 44913 B (24 Z 1253 / 21 Mart 1838). Bâbüâlî'ye göre Konsolos Hodges'in İngiltere tarafından Sırbistan'a gönderilmesinin esas sebebi Sırp'ları Rusya'dan soğutmaktır. Hodges, stareşininin Rusya'ya yakınlığını ve muhabbetini gördükten sonra Miloş'a daha da yakınlaşmak zorunda kalmış ve Knezi cezbetmek için bazı cazip sözler söylemiştir. Miloş da Sırbistan'da kendi pozisyonunu güçlendirmek için Hodges'in sözlerini abartarak halka aktarmaktadır. İngiltere'nin Miloş'u bağımsızlık davasına düşürmekten ve o yola çekmekten herhangi bir siyasi kazancının olması mümkün olmadığından Belgrad muhafızına gelen ihbarlara ve havadislere (yukarı zikredilen) dikkatle yaklaşmak gerekir. BOA HAT 44901 (29 Z 1253 / 26 Mart 1838).

⁶¹ Şunu not edelim ki Dolgoruki Sırbistan'ı terk ettikten sonra Knez Miloş'un emriyle anayasa için bir komisyon kurulmuş bu komisyondan pek bir netice alınamamış ve daha sonra Şubat 1838'de içinde Yevrem Obrenoviç, Prota Matiya Nenadoviç, Lazar Teodoroviç, Avram Petroniyeviç, Todor Herbez, Tsvetko Rayoviç, Yovan Hacıç ve Vasiliye Lazareviç'in yer aldığı başka bir büyük komisyon kurulmuştu. Komisyonlar için bkz. Prodanoviç, Ustavni Razvıtak i ustavne Borbe u Srbiju, s. 69 vd; Lyuşić, *age.*, s. 160 vd.

⁶² Stevan K. Pavlowitch, "British Diplomacy and the Serbian Constitution of 1838" The Slavonic and East European Review, Cilt 38, Sayı 90, 1959, s. 147. Bu mekânın İstanbul olarak belirlenmesi Sırp tarihçi Vladimir Stoyançeviç'e göre Miloş'un bir manevrasıydı. Stoyançeviç, yukarıda ifade ettiğimiz üzere muhalefetin gücünün gittikçe artması karşısında Knez Miloş'un bir çıkış yolu olarak Bâbüâlî'den kendisinin ve muhalefetin temsilcileriyle birlikte –Rusya, Avusturya, İngiltere'yi devre dışı bırakarak- gündemdeki meseleleri ele alıp nihayetinde bir anayasa hazırlayacak yetkili bir memur göndermesini (eğer olmaz ise işin İstanbul'da görülmesi) istemişti. Ona göre Miloş bu şekilde eski mantığına geri dönmüş, bu meseleyi Ruslarla çözmekten daha kolay bir şekilde Bâbüâlî'yle çözebileceğini düşünmüştür. Kendinin II. Mahmud nezdindeki şahsi ağırlığına ve muhaliflerine kıyasen "Türklerle" görüşmelerinde güya "Bahşiş Politikası" sebebiyle daha üstün pozisyona sahip olmasını güvenmişti. Ayrıca İngiltere'nin Bâbüâlî üzerindeki nüfuzunu kendi lehine kullanabileceğini düşünmüştür. Padişahın hatt-ı şerif ve beratının muhatabı olmak hasebiyle daha avantajlı durumda olduğunu hesap etmişti Stoyançeviç, *age.*, s. 286-287. Meselenin İstanbul'da çözülmesi fikrinin Ponsoby'den çıktığını öne süren görüşler vardır: Dostyan, "K Voprosu...", s. 27; Yakşiç-Stranyakoviç, *age.*, s. 75.

siyaseti ise imtiyazlar açısından çok ileri gitmemek kaydıyla bir kanunun vücuda gelmesini sağlamak ve bu şekilde Sırp'ları kendine çekmektir. Rusya'nın bu kanun için Sırbistan'a memurlar gönderdiği, Sırp'lara talimatlar verdiği bir ortamda Osmanlı devletinin buna seyirci kalması ve meydanı tamamen Rusya'ya bırakması uygun bir siyaset değildir. Hatta Osmanlı devleti herkesten evvel müdahale etmelidir. Knez Miloş artık kanunname yapılmadan Sırbistan'da iktidarını koruyamayacağını iyi bilmektedir. Bu sebeple yapılacak kanuna rıza göstereceği açıktır. Bunlar göz önüne alındığında "hem ta'dil-i kavanin ile Miloş'u bir kat dahi ısıdırıp fart-ı serbestiyete olan mehâziri dahi def etmek hem böyle çok şeyin millet-i mersûmeye icrâsı ile onları celb ve Rusyalıya ilticâdan beri eylemek zımnında maslahatın ortasını bulmaya say' olunması" gerekir. Andlaşmalar çerçevesindeki imtiyazları genişletmeden bir düzenleme yapılarak bu şekilde her iki taraf da himaye ediliyormuş görünmek en uygun yoldur.⁶³ Osmanlı devletinin bu meselede izleyeceği siyaset ne Miloş'u ne stareşinayı tutmak ve iki tarafı da kullanmaktır. Tarafların istediklerinin ortasını bulmak Osmanlı devletine en fazla yarar sağlayacak yoldur.⁶⁴

Bâbîâlî kanun hazırlanması ile ilgili konuları müzakere etmek için heyetin nasıl olması ve nasıl çağırılması gerektiği konusunu da değerlendirmiştir. Buna göre, Knez Miloş Rusya'ya yakın gibi görünmekte ise de bu durum korkusundan kaynaklanmaktadır. Aksine stareşinanın çoğunluğunun Rusya'ya temayülü vardır. Bunun en açık kanıtı Avram Kahya'nın raporlarında yapılacak kanun düzenlemesine hep Rusya'nın da katılmasını açık açık yazmasıdır. Avram'ın gelecek heyette yer almasını istemek (Bâbîâlî Miloş'a böyle bir talimat göndermişti) onun sadakatinden değil heyet içinde stareşina ve knez arasında bir denge olmasını sağlamaktan ileri gelmektedir. Eğer knezler karşıt cephelerden seçilirse bütün tarafların niyetinin gerçekte ne olduğunu öğrenmek daha kolay olur.⁶⁵ Ayrıca knezlerin İstanbul'a gelmeleri ve meselenin İstanbul'da karara bağlanması daha iyi olacağından bu gelişmeyi engelleyecek bir harekete fırsat vermemek gerekir.⁶⁶

1838 baharında artık meselenin İstanbul'da çözüleceği kesinleşmişti. Miloş, Bâbîâlî'ye Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa tarafından kendisine gönderilen talimat ve Belgrad muhafızının sözlü tebliğine göre kanunname düzenlemesinin İstanbul'da yapılacağını anladığını ve bundan kendisinin de çok memnun olduğunu belirtip bir haftaya kadar heyetin yola çıkacağını haber verdi.⁶⁷ Nihayet Knez Miloş, Avram Kahya, çok güvendiği sır-katibi ve Miloş'un gizli konularına vakıf (Yakov) Jivanoviç ve yine kendi taraftarlarından Böğürdelen

⁶³ BOA HAT 44916 (29 Z 1253 / 26 Mart 1838).

⁶⁴ BOA HAT 44901 (29 Z 1253 / 26 Mart 1838).

⁶⁵ Aynı vesika.

⁶⁶ Aynı vesika. İki tarafı da himaye ediyor gibi görünüp bundan istifade etme siyasetinin tahakkukunun yazışma suretiyle zor olacağını ve bu nedenle kanun meselesi için knezlerin İstanbul'a gönderilmesinin en uygun yol olduğunu Vidin Muhafızı Hüseyin Paşa da Hariciye Nezaretine yazmıştır: BOA HAT 44913 C (23 Z 1253 / 20 Mart 1838).

⁶⁷ BOA HAT 44919 B (9 M 1254 / 9 Nisan 1838).

kapudanlığı yapmış olan Yovança (Spasiç) olmak üzere üç knezi İstanbul'da görüşmelerde bulunacak heyete üye tayin etti. Knez Yovança'yı Türkçe bilmeyen has adamı Jivanoviç'e Türkçe müzakereleri çevirmek için heyete dâhil etmişti.⁶⁸ Bâbiâli, Avram Kahya'nın mutlaka heyette olmasını istemesine rağmen Miloş kendine muhalif olduğu için önce göndermeyi arzu etmemiş ve fakat stareşinadan gelen ısrar üzerine heyete dâhil etmek zorunda kalmıştı.⁶⁹

Burada Mayıs 1838'in başında İstanbul'a gelen Sırp heyetinin ne tür bir faaliyet yürüttüğüne dair bazı bilgiler vermek yararlı olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere heyetin üyelerinin amaçları birbirinden farklı olduğu için İstanbul'a gelir gelmez aralarında tartışmalar başladı. Çeşitli entrikaların içine girdiler. Entrika konusunda en aktif olan Knez Miloş'un taraftarı Jivanoviç'ti. Daha heyet Sırbistan'dan ayrılmadan önce Knez Miloş Jivanoviç'e Osmanlı idarecilerine vermek suretiyle onları kendi tarafına çekmek için belli miktar para vermişti. Fakat Jivanoviç'in bu konudaki girişimleri netice vermedi.⁷⁰ Öte taraftan Miloş'un muhalifi Avram Petroniyeviç ise Rus elçisi ile gizli temas halindeydi.⁷¹

Meselenin İstanbul'a taşınması Belgrad'da knez, stareşina, Belgrad muhafızı ve konsololar üzerinden devam eden devletlerarası siyasetin şimdi imparatorluğun başkentinde yoğunlaşması demektir. İngiltere'nin temel amacı Bâbiâli üzerindeki etkisini kullanarak bir şekilde Rusya'yı Sırbistan'da zayıflatılacak bir çözüme ulaşmaktır. Bu ise günden güne İngiltere'ye yaklaşan Knez Miloş'un ülkedeki otoritesine hanel getirmeyecek bir kanunnamenin yazılmasına dayanıyordu. Buna karşın Rusya ise artık kesin bir şekilde İngiltere taraftarı olduğuna kanaat getirdiği Miloş'un gücünü en aza indirmek ve büyük çoğunluğu kendi taraftarı olan stareşinayı ülkenin yönetiminde söz sahibi yapmak için uğraşıyordu. Bâbiâli ise yukarıda da vurguladığımız gibi hem knezi hem stareşinayı tutmak istiyor ve iki taraf arasında her halükarda Osmanlı devletinin çıkarlarına hizmet edecek bir dengenin oluşmasını arzuluyordu.

Bâbiâli'nin İngiltere ve Rusya ile ilişkilerine gelince imparatorluğun asıl gündem maddesi Mısır meselesi olduğundan ve bu iki devlet de bu meselede önemli rol oynadığından ikisini de kırmadan ama kendi siyasetini de tamamen onların ellerine bırakmadan kanunname meselesini bitirmek istiyordu. Bâbiâli, İngiltere elçisiyle bu meselenin hiçbir şekilde konuşulmamasından bir fayda mülâhaza etmediği için bazı hususlarda görüşme yapmaya karar vermiş ve bu

⁶⁸ BOA HAT 44898 B (26 M 1254 / 21 Nisan 1838); Özkan, *age.*, s. 54. Knez Petroniyeviç'ten Sırbistan'dan ayrılmadan önce kendisine sadık kalacağı konusunda yemin etmesini istemişti: Bkz. Lyuşıç, *age.*, s. 166.

⁶⁹ BOA HAT 44899 A (29 Z 1254 / 15 Mart 1839).

⁷⁰ Heyet 10.000 padişaha, 1.000 Hüsrev Paşa'ya, 1.000 Mustafa Reşid Paşa'ya, 500 Mehmed Ali'ye olmak üzere toplam 12.500 dukat hediye getirmişti. Mustafa Reşid Paşa 8 Mayıs 1838'de heyeti kabulünde padişahın emri gereği paranın resmen ve alenen hazineye teslim edilmesi talimatını vermiş ve talimata uygun olarak para hazineye teslim edilmiştir: Bkz. Lyuşıç, *age.*, s. 167-168.

⁷¹ Yakşıç-Stranyakoviç, *age.*, s. 75.

siyasetini uygulamış, bu görüşmeleri de Rus misyonuna bildirmek suretiyle o tarafı da incitmemiştir.⁷²

Bu iki devlet arasında Sırbistan bağlamında hiç şüphesiz avantajlı olanı Rusya idi. Yukarıda da ifade edildiği üzere 1812 Bükreş Andlaşması'ndan beri bu meselenin hukuken içinde olduğundan manevra alanı İngiltere'ye göre daha fazlaydı. Nitekim Rusya, Bâbîâlî'ye kanunname hazırlanması bağlamında Sırbistan'dan knez çağrılmasını çok iyi karşıladığını, bu kararın Knez Dolgoruki'nin misyonu ile tamamen uyduğuna, kanunnamenin mutlaka andlaşma ve verilen fermanlar çerçevesinde kalması gerektiğini, İngiltere devletinin bu meseleye karışmasının hukuken mümkün olmadığını, Rusya'nın buna katıyen müsaade etmeyeceğini ve Osmanlı idarecilerinin Sırbistan'da nüfuz tesis etmek için bu konuya girmeye çalışan İngiltere'nin bu siyasetine karşı basiretle hareket etmesi gerektiğini bildirmişti.⁷³

İngiltere Rusya'nın çekincelerini haklı çıkaracak şekilde sadece İstanbul'daki elçisi Ponsoby ile değil Hodges'la da anayasa mücadelesinde aktif şekilde rol almaktaydı. Nitekim Hodges anayasa konusunda Knez Miloş lehine bir karar çıkartılmasına yardımcı olmak amacıyla İstanbul'a gelmiş,⁷⁴ 23 Temmuz'da Bâbîâlî'ye meseleyle ilgili bir takrir vermişti. Bu takrirden Sırbistan ve Osmanlı devletinin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığından, Knez Miloş'un Balkan Hıristiyanları üzerindeki nüfuzundan ve Sırbistan'ın Osmanlı devletinin işine yarayacak yer altı zenginliklerinden bahsediyor ve Sırbistan'daki muhalefetin sanıldığı kadar güçlü olmadığını öne sürüyordu. Hodges, Bâbîâlî'ye kendi menfaati için Rusofil olarak tanımladığı Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa'yı görevden almasını, Rusya ve Avusturya'nın Sırbistan işlerine karışmalarının önlenmesini salık veriyordu. Görüşmede Mustafa Reşid Paşa'ya Osmanlı devletinin Belgrad'ı 30-40.000 pound mukabili tahliye etmesi teklifini de yapmış fakat Mustafa Reşid Paşa padişahın bunu kesinlikle kabul etmeyeceğini söylemişti.⁷⁵

1838 yazı Bâbîâlî için yoğun gündemli bir mevsimdi. Bir yandan bu kanunname meselesi ile ilgili çalışmalar yapılmaktayken diğer yandan İngiltere ile önemli bir ticaret andlaşmasının müzakereleri yapılmaktaydı. Nihayet 16 Ağustos'ta bu antlaşma (Baltalimanı) imzalanmıştı. Mustafa Reşid Paşa'nın Londra elçiliğine tayin edilmesi ve 18 Ağustos'ta İstanbul'dan ayrılması üzerine Sırbistan'ın kanunname meselesiyle Hariciye Nazırı Vekili Nuri Mehmed Efendi (Ağustos 1838)⁷⁶ ve İstefanaki Bey meşgul oldular.

⁷² BOA HAT 44898 (29 Z 1254 / 15 Mart 1839).

⁷³ BOA HAT 44898 A (29 Z 1254 / 15 Mart 1839).

⁷⁴ BOA HAT 44899 L (25 S 1254 / 20 Mayıs 1838). Hodges Knez Miloş'a kendisi İstanbul'a varıncaya kadar herhangi bir şekilde işe başlamaları için heyete mektup yazdırmıştır. BOA HAT 44899 K (25 S 1254 / 20 Mayıs 1838).

⁷⁵ Gavrilovic, agm., II, s. 335; Pavlowitch, agm. s. 150-151.

⁷⁶ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, IV. Cilt, Haz. N. Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: S. A. Kahraman, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996. s. 1272.

Sırbistan için hazırlanacak kanunnamenin en can alıcı noktası yazılacak kanunnameye Sovyet'in üyelerinin tayin ve azillerinin nasıl olacağı meselesiydi. Zaten Miloş ile stareşina arasındaki anlaşmazlık konusu da bu noktada düğümleniyordu. 1830 fermanında Sovyet ve üyelerinin azliyle ilgili kısım şu şekildeydi:

“...millet-i mersûme knezliği kendüye [Knez Miloş'a] ve familyasına tahsîs birle knez-i mersûm umûr-ı dâbiliye-yi memleketi taraf-ı Devlet-i 'Aliyyem'den idâre ve bi'l-cümle millet-i mersûmenin mesâlih-i vaki'alarını millet muhtârlarından olan meclîs ma'rifetiyle icrâ eyleyeceğine... meclîs ta'bîr olunan muhtârların nezd-i Devlet-i 'Aliyye'miçe bir gûne cürm ve kabahatları ve kânûn ve kâide-yi memlekete muhâlif hareketleri mübeyyin olmadıkça bilâ-mucîb 'azl ve tebdîl olmamaları...”⁷⁷

Sovyet'in kurulması ve üyelerinin de keyfi bir şekilde azledilemeyecekleri fermanında yer alan açık bir hükümdü. Buna rağmen Bâbüâlî İngiltere'nin teşvikiyle Sovyet üyelerinin azillerinde Knezin söz sahibi olduğu bir kanunname taslağı hazırladı.⁷⁸ Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Rusya hukuken meselenin tarafı olduğu için bu taslak Ekim 1838'de Rusya elçiliğine gönderildi ve elçiliğin mütalaası istendi. Gelen cevap yazısında Rus elçisi Butenyef⁷⁹, taslaktaki iyi niyeti ve Sırbistan halkının ihtiyaçlarını gözeten maddeleri takdir ettikten sonra 1830 fermanının en önemli kısmı olan “*muhtârân-ı meclîs-i şûrâ bendi galîba sehven derc ve tesyâr olunmamış*” diyerek Sovyet'in kurulmasının ve üyelerinin Osmanlı devletine veya mevcut kanun ve nizamnamelere karşı bir suçları olmadığı takdirde azledilemeyeceklerinin kanunnameye apaçık bir şekilde kelimesi kelimesine yer almasını talep etti. Butenyef ayrıca Skupştina'nın ve Knez Dogoruki'ye Miloş'un verdiği senetteki hususların kanunnameye yazılmasının münasip olacağını ifade etti ve bir kez daha bu meseleye üçüncü bir tarafın müdahalesine Rusya'nın asla müsaade etmeyeceğini yazdı.⁸⁰ Rus elçisinin itirazlarına karşılık Bâbüâlî eğer Sovyet üyelerinin kayd-ı hayat şartıyla tayinleri söz konusu olursa ülkeyi idare eden knezin iktidarına rakip bir iktidar merkezi doğacağı ve bu durumda ülkede huzur ve asayişin sağlanamayacağı, ayrıca bir kere seçilecek üyelere herhangi bir hata yapılırsa bunun telafisinin mümkün olmayacağı şeklinde cevap verdi. Skupştina'nın kanunnameye yer almasına gelince Osmanlı devleti bu tür bir meclisin Sırbistan'ın durumunu göz önüne

⁷⁷ BOA Y.EE 41 / 139 (Evâhir-i R 1246 / 8-18 Ekim 1830); Belgradi Raşid, *age.*, s. 244; 246.

⁷⁸ Aslında daha 10 Mayıs 1838'te Lord Ponsoby ile Mustafa Reşid Paşa arasında yapılan bir mülakatta diğer konular yanında Sırbistan'ın anayasa meselesi de gündeme gelmiş bu bağlamda Reşid Paşa Rusya'nın arzusunun aksine Bâbüâlî'nin üyelerinin kayd-ı hayat şartıyla tayin edildiği bir Sovyet'in kanunnameye yer almasından yana olmadığını söylemişti: Bkz. Pavlowitch, *agm.*, 148. Taslak içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Lyuşic, *age.*, s. 174-176.

⁷⁹ Rus hükümeti İstanbul'a Sırp heyetinin gideceğini öğrenir öğrenmez o sırada Rusya'da olan Butenyef'e hemen görev yerine dönmesi konusunda emir vermiş ve elçi de hemen İstanbul'a dönmüştü: Kunibert, *age.*, II. Cilt, s. 215.

⁸⁰ BOA HAT 44928 B (29 Z 1253 / 26 Mart 1838); Ayrıca bkz. Gavrilović, *agm.* II, s.348-349; Pavlowitch, *agm.* s. 157; Lyuşic, *age.*, 177. Rus elçisinin Skupştina'nın kanunnameye yer almasını neden istediği açık bir husus değildir.

arak muvafık olmadığını düşünmekteydi. Bâbiâli'ye göre bu tür meclisler fesat ve nifak çıkaracaklara elverişli ortam sunacağından sakıncalıydı.⁸¹

Bütün tarafların bu meselenin artık halledilmesini arzulamalarının da etkisiyle Aralık başlarında kanunname konusunda nihai karara ulaşıldı: 8 Aralık 1838'de Nuri Efendi ile Butenyef 12 saat süren bir görüşme yaptılar. Bu görüşmede kanunnamede yer alacak hususlar tek tek ele alındı. Kanunnamenin yapısı ortaya çıktı. Yazılan metin en son olarak Osmanlı memurları ve Rus elçisi yanı sıra İstanbul'a gelen Sırp heyetine gösterildikten sonra ferman halinde yayınlanmaya hazır hale getirildi.⁸²

Sırp Knezliği'nin 1869'a kadar hukuki ve idari anlamda temel metni haline gelecek⁸³ söz konusu ferman⁸⁴ Belgrad Kalesi'nde Miloş ve stareşininin hazır bulunduğu vasatta Kurban Bayramının ikinci gününe denk gelen 25 Şubat 1839'da yaklaşık 10.000 kişilik kalabalığa ilan edildi.⁸⁵ Miloş ve stareşina Metropolit nezarinde kanunnameye sadık kalacaklarına dair yemin ettiler.⁸⁶ Kaleden 21 pare top atıldı. Osmanlı askeri tarafından ateş talimi yapıldı ve geçit resmi icra edildi.⁸⁷ Miloş (hiç şüphesiz kendisi hiç memnun olmasa da) Bâbiâli'ye, yapılan kanunnameden dolayı kendisinin ve milletin memnuniyetini belirten ve ülkenin bu kanunname üzere idare edileceğini ve her zaman milletin ve kendisinin Osmanlı devletine muti kalacağını beyan eden mahiyette bir şükran mektubu gönderdi.⁸⁸

Sonuç

Kanunnamede Rusya özellikle knezliğin Obrenoviç ailesine tahsis edilmesinin önüne geçmeye çalışmasına rağmen ferman ve beratlarda açıkça zikredildiği için bunda başarılı olamadı.⁸⁹ Bu önemli konunun dışında üç hususta Bâbiâli, Rusya'nın isteklerini değil kendi siyasetini uyguladı. Bunlardan birincisi yukarıda da zikrettiğimiz üzere Rusya istemiş olmasına rağmen

⁸¹ BOA HAT 44928 C (29 Z 1253 / 26 Mart 1838)

⁸² Gavrilovic, agm. III, s. 553; Yakşiç-Stranyakoviç, *age.*, s. 76; Pavlowitch, agm., s. 160.

⁸³Teorik açıdan böyle olmakla birlikte kanunname fiili açıdan 1861 yılına kadar etkisini sürdürmüş, bu yılda Knez Mihail Obrenoviç yaptığı kanuni düzenlemelerle 1838 Türk Anayasası'nın temel normlarını değiştirmiştir: Bkz. Miodrag Radoyçeviç, "Ustav kneževine Srbije od 1838. Godine (Turski Ustav)" *Politička Revija*, Cilt 24, Sayı 2, 2010, s. 412.

⁸⁴ Fermanın suretleri için bkz. BOA Y.EE 41 / 144; Y.EE 32/ 8., müsveddesi için bkz. BOA HAT 44928 (29 Z 1253 / 26 Mart 1838). Ferman Belgradi Raşid tarafından da neşredilmiştir: Belgradi Raşid, *age.*, s. 253-261.

⁸⁵ Belgradi Raşid, *age.*, s. 134.

⁸⁶ BOA HAT 44911 (29 Z 1254 / 15 Mart 1839); HAT 44911 A (29 Z 1254 / 15 Mart 1839).

⁸⁷ Belgradi Raşid, *age.*, s. 134.

⁸⁸ BOA HAT 44886 A (14 (26) Kasım 1838); HAT 44886 B (14 (26) Kasım 1838).

⁸⁹ Kanunnamede bu husus şu şekilde ifade edilmiştir: "...Sırp milletine ihsân-ı şâhânem olan kânûnnâme-yi hümâyûnum mucibince millet-i mezbûrenin baş kneziliği sen ki [Miloş Obrenoviç] mîr-i mümâileyhsin meşhûd olan sadâkat ve istikâmetine mükâfaten mukaddemâ yeddine i'tâ olunan berât-ı âlişânımda münderic olduğu vechile bundan böyle zâtuna ve familyana muhavvel olarak..." BOA Y.EE 41 / 144; Belgradi Raşid, *age.*, s. 253. .

Skupština'ya, ikincisi Miloş'un Knez Dolgoruki'ye verdiği senette yer alan dört hususa, üçüncüsü ise 1830 fermanında ifade edilmesine rağmen Bâbîâli İstanbul'da bir Sırp temsilciliğinin açılmasına dair bir hükme kanunnameye yer verilmemiş olmasıdır.⁹⁰

Bu anayasa ilanı sürecinde taraflar arasında en önemli konu olan Sovyet ve üyelerinin durumu meselesine gelince, burada kazanan taraflar Miloş'a muhalefet eden stareşina ve Rusya oldu. Kanunnameyle birlikte Sovyet açık şekilde knezle iktidarı paylaşan bir odak haline geldi. Sovyet tarafından kabul ve tasdik edilmeyen hiçbir düzenlemenin icra edilemeyeceğinin kanuna açık bir şekilde yazılması⁹¹ özellikle önemlidir. Öte taraftan Sovyet üyelerinin 1830 fermanında ifade edildiği üzere sebepsiz yere azledilemeyecekleri kanunnameye girdi.⁹² Sovyet üyelerinin azledilemeyecek olması hükmü hiç şüphesiz Rusya'nın Bâbîâli nezdinde ağırlığını koymasının bir sonucudur.⁹³ Çünkü Bâbîâli'nin asıl istediği üyelerinin İstanbul tarafından azledilebileceği bir hükmü kanunnameye koymaktı. Fakat yukarıda da ifade edildiği üzere 1830 fermanın açık hükmü buna engeldi.

Bütün bunlara rağmen Bâbîâli'yi kesinlikle kazananlar tarafına yazmak gerekir. İmparatorluğun 1830'lar sonuna doğru içinde bulunduğu çok nazik duruma rağmen Osmanlı devleti bu anayasa tartışmalarından kendisi için azami faydayı sağlamayı başarmıştır. Her şeyden önce uzun bir müddetten beri ağırlığının sembolik bir düzeye indiği Sırbistan'da yeniden bir siyasi aktör olma vasfını kazanmıştır. Sadece “anayasanın” bir kanunname formunda neşredilmesi dahi bunun güçlü bir delili olmaya yeter. Zaten kanunnamenin Sırpçılarca “Türk Anayasası” olarak adlandırılması da yine bu vasfın bir tür tescili olarak değerlendirilmelidir. Vasa Çubriloviç, bu anayasa ile birlikte Bâbîâli'nin Sırbistan'ın iç işlerine karışma hakkını elde ettiğini ve kendisinin vassali olan knezlik üzerinde çok önemli bir nüfuza sahip olduğunu yazar.⁹⁴

Meselenin İstanbul safhasında Rusya ve İngiltere kadar etkin olmamışsa da nihayetinde kendi çıkarlarına muvafık bir sonuç ortaya çıktığı için kazananlar tarafına Avusturya'ya da eklemek icap eder.

⁹⁰ Yakşiç-Stranyakoviç, *age.*, s. 76-77.

⁹¹ “...Hiçbir nizâm vaz'ı ve bir teklif-i cedidin tarhı meclis-i şûrâ-yı memleket tarafından evvel emirde kabûl ve tasdik olunmadıkça icrâ kılınmamak...” BOA Y.EE 41 / 144; Belgradi Raşid, *age.*, s. 254.

⁹² “... meclis-i şûrâya duhûlleri câ'iz görûlmek ve on yedi neferden 'ibâret â'zâsı meclis-i şûrânın nezd-i Devlet-i 'Aliyyemde bir gûne cürüm ve kabahatleri ve kânûn ve kâ'ide-yi memlekete muhâlif hareketleri mütebeyyin olmadıkça bilâ-mücib 'azl ve tebdil olunmamak...”. BOA Y.EE 41 / 144; Belgradi Raşid, *age.*, s. 255. Prodanoviç'e göre bu şekilde göre mutlakiyetin yerini oligarşik düzen almıştır: Prodanoviç, *Istorija političkih Stranka i Struja u Srbiji*, s. 87. Çubriloviç de (*age.*, s. 144) oligarşi değerlendirmesini yapar.

⁹³ Peterburg'da çıkan bir gazetede bu kanunname meselesinin Rus Elçisi Butenyef'in inisiyatifi ile Sırp milletinin lehine çözüldüğü ve bu kanunnamenin aynı zamanda İstanbul'da Rus diplomasinin nüfuzunun artmasına ve İngiliz diplomasinin nüfuzunun azalmasına bir kanıt olduğu ifade edilmiştir. BOA HAT 47373 P (29 Z 1254 / 15 Mart 1839).

⁹⁴ Çubriloviç, *age.*, s. 145.

Son olarak bu kanunnamenin kazanana hiç şüphesiz Sırlar olmuştur. Her ne kadar çağdaş yönetimin kurulması ve demokrasiye geçiş açısından Sovyet'ten çok daha mühim olan Skupştina kanunnamede yer almamış ve Miloş'un despotik iktidarı demokratik değil oligarşik bir yapı tarafından sınırlanmış olsa da 19. Yüzyılın ortasında yazılı kanuna dayalı yönetim sistemine geçiş Sırların bu alandaki tarihi birikimine çok ciddi katkı yapmıştır.⁹⁵ Bu bağlamda angaryanın hukuken de olsa kaldırılması,⁹⁶ can, mal, ırz ve dini inanışın garanti altına alınması, yargılama yapılmaksızın hiçbir cezanın verilememesi,⁹⁷ verilen hükme bir üst mahkemede temyiz hakkı, müsaderenin yasaklanması ve cezanın şahsiliği prensibinin konulması,⁹⁸ gibi önemli hususlar zikredilebilir.

Kaybedenlere gelince, kendisinin ve neslinin baş knezliği kanunnamede yer alsa da iktidarı fiilen Sovyet'le paylaşacak olması 1815'ten beri ülkede iktidarı sınırsız bir şekilde kullanan Knez Miloş'a ağır bir darbe olmuştur. Nitekim Knez Miloş çıkan kanunname kendi çıkarlarına uymadığı için bir şekilde halkı tahrik edip kanunnameyi iptal yolunu denemiş fakat kanunname stareşininin arzusunu büyük oranda karşıladığı için bunda muvaffak olamamıştır.⁹⁹ Miloş, Bâbîâli nezdinde kanunnameyi değiştirmeyi ve bu amaçla İstanbul'a gitmeyi de düşünmüş ama bu düşüncesini kuvveden fiile geçirmemiştir.¹⁰⁰ Kısa bir süre sonra da (13 Haziran 1839) oğlu Milan lehine ülkenin yönetiminden çekilmek zorunda kalmıştır. Milan Temmuz'da ölünce yerine Miloş'un küçük oğlu Mihail geçmiş ama onun idaresi de 1842'de sona ermiştir. Bu tarihten sonra 1858'e kadar Obrenoviçler hanedanının yönetimine Sırbistan'da uzun bir ara verilecek

⁹⁵ Bu bağlamdaki değerlendirmeler için Yovanoviç, agm., s.18-19; Dostyan, "Serbskoe Knyazestvo", s. 140. Türk Anayasası Sırp tarihçi ve entelektüelleri tarafından birbirinden farklı değerlendirmelere tabi tutulmuştur: Svetozar Markoviç, dahili hürriyete vurulmuş ölümcül bir darbe olarak değerlendirmiştir. Miodrag Yoviçić ve Slobodan Yovanoviç, anayasanın Sırbistan'ın vassal statüsünü pekiştirdiğini savunmuşlardır. Radoş Lyuşić, anayasanın Miloş'un mutlak rejimini kırmak suretiyle Sırbistan'da siyasi hayatın demokratikleşmesine önemli rol oynadığını düşünmektedir. Mihailo Popoviç, anayasanın berrak olmayan yapısından dolayı hem iç hem de dış siyaset bağlamında bir çatışma kaynağı olduğunu öne sürmüştür: Bkz. Radoyçeviç, agm., s. 422.

⁹⁶ "...her bir angarya Sırlı memleketinde memnû' olup ve bir Sırlıya angarya teklîfi câ'iz olmamak..." BOA Y.EE 41 / 144; Belgradi Raşid, age., s. 258

⁹⁷ "...Sırp memleketinin sâye-yi 'adâlet-vâye-yi saltanat-ı seniyyemde mustazill olan re'âyâsının muhâfaza-yı nefis ve mal ve 'ırz ve dîniyyeleri matlûb-ı katî-yi şâhânem ve hiçbir ferdin hukûk-ı beldesinden bilâ-muhâkeme mahrûmiyyeti veyahud tekdîr ve rîhtesi hilâf-ı rızâ-yı pâdişâhânem olmadığına mebnî..." BOA Y.EE 41 / 144; Belgradi Raşid, age., s. 256.

⁹⁸ "...hiçbir takdîrde müsâdere kaziyyesi câ'iz görülmemek ve töhmet ve cünhası için evlâd ve akrabası mes'ûl ve mu'âteb olmamak..." BOA Y.EE 41 / 144; Belgradi Raşid, age., s. 257.

⁹⁹ BOA HAT 44903 B (29 Z 1254 / 15 Mart 1893). Knez Miloş, Belgrad Muhafızı Yusuf Paşa'ya bin kese karşılığı kanunnamenin hiç olmazsa Sırpça tercümesinin kendi arzusuna uygun şekilde yapılmasına izin vermesini teklif etmiş, fakat Paşa böyle bir durumda Kanunname'nin sıhhatinin bozulacağını ve bunun ileride Osmanlı devletine sıkıntı yaratacağını söyleyerek bu teklifi ret etmiştir. Bkz. Belgradi Raşid, age., s. 134.

¹⁰⁰ Yakşiç-Stranyakoviç, age., s.78. Rusya'ya gitmek ve Çar Nikola nezdinde girişimde bulunmak istediği şeklinde görüş de vardır: Prodanoviç, Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju, s. 98.

ve stareşinanın önderliğinde Anayasa Savunucuları Rejimi (1842-1858) kurulacaktır.

İngiltere Sırbistan'daki anayasa meselesini lokal ve ikincil önemi haiz bir mesele olarak görmüştür. Nitekim Lord Palmerston İngiltere'nin sadece Sırbistan hesabına Rusya'yla bir savaşa giremeyeceğini açıkça ifade etmiştir. Miloş'un yanında duran İngiltere umduğunu bulamadığı gibi Sırbistan politikası Rusya'yı harekete geçirmiş ve Rusya'nın Sırbistan'daki nüfuzunu konsolide etmesine yol açmıştır. İngiltere'nin Hodges vasıtasıyla Sırbistan'ın iç işlerine karışması ve Knezi desteklemesi Sırbistan'da İngiltere'nin halkın özgürlüklerine karşı bir güç olduğu imajını doğurmuştur. Metternich'in de İngiltere'nin Viyana'daki maslahatgüzarıyla yaptığı bir görüşmede ifade ettiği üzere güçlü liberal bir geleneğe sahip İngiltere'nin Miloş'un despotik idaresini desteklemesi büyük bir çelişki olmuştur.¹⁰¹

Kaynaklar

Arşiv vesikaları

Yayınlanmamış Kaynaklar

Hatt-ı Hümayun Tasnifi: Vesika numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

Yıldız Esas Evrakı: 32 / 8; 41 /139; 41 / 144.

Yayınlanmış Kaynaklar

MAHMUD MESUD PAŞA (haz.) (2008) *Muâbedât Mecmûası*, Cilt IV, Tıpkıbasım, TTK, Ankara.

ERİM Nihat (1953) *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, I, TTK, Ankara.

Tetkik eserler

AHMED LÜTFİ EFENDİ (1999) *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi*, Cilt V, Yeni Yazıya Aktaran, Y. Demirel, YKY, İstanbul.

ALTUNDAĞ Şinasi (1988) *Kavalah Mehmed Ali Paşa İsyamı Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım*, TTK, Ankara.

ASLANTAŞ Selim (2012) 1829 Edirne Andlaşması'ndaki Tazminatlar Meselesi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 17, s. 45-64.

ASLANTAŞ Selim (2013) The Russian Influence on the Ottoman Empire in the Context of the Expansion of Serbian Autonomy According to the Ottoman Archival Documents (1829-1833), *Power and Influence in South-Eastern Europe 16-19th Century*, Ed. M. Baramova, P. Mitev, I. Parvev, V. Racheva, Münster, LIT Verlag, s. 361-366.

BAKER R. L.-Viscount Palmerston (1928) "Palmerston on the Treaty of Unkiar Skelessi", *The English Historical Review*, Cilt 43, Sayı 169, s. 83-89

BELGRADİ RAŞİD (2011) *Vaka-ı Hayretnüma (1802-1849)*, Haz. Nurbanu Doğan, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

¹⁰¹ Gavrilovic, agm., III, s. 558-560.

- BOLSOVER G. H. (1934) Lord Ponsonby and the Eastern Question (1833-1839), *The Slavonic and East European Review*, Cilt 13, Sayı 37, s. 98-118.
- ÇUBRİLOVIĆ Vasa (1958) *Istorija političke Misli u Srbiji XIX Veka [19. Yüzyılda Sırbistan'da Siyasi Düşüncenin Tarihi]*, Belgrad, Prosveta.
- DOSTYAN Irina S. (1966) K Voprosu ob anglo-russkom Soperničestve v Serbskom Knjažestve v 30-e Gody XIX v, [19. Yüzyılın 30'lu Yıllarında Sırp Knezliği'nde İngiliz-Rus Rekabeti Üzerine] *Sovetskoe slavyanovedenie*, Sayı 6, s. 17-30.
- DOSTYAN Irina S. (1990) Serbskoe Knyazestvo [Sırp Knezliği], *Medjunarodnie Otnošenija na Balkanah 1830-1856 [Balkanlar'da Uluslararası İlişkiler 1830-1856]* içinde Ed. V. N. Vinogradov, Moskova, Nauka, s. 132-147.
- EVANS Ifor L. (1924) *The Agrarian Revolution in Roumania*, Cambridge University Press, Cambridge.
- GAVRILOVIĆ Mihail (1912) *Knež Miloš Obrenović, III, Davidović*, Belgrad.
- GAVRILOVIĆ Michael (1922) The Early Diplomatic Relations of Great Britain and Serbia I, *The Slavonic Review*, Cilt 1, Sayı 1, s. 86-109.
- GAVRILOVIĆ Michael (1922) The Early Diplomatic Relations of Great Britain and Serbia II, *The Slavonic Review*, Cilt 1, Sayı 2, s. 333-351.
- GAVRILOVIĆ Michael (1923) The Early Diplomatic Relations of Great Britain and Serbia III, *The Slavonic Review*, Cilt 1, Sayı 3, s. 552-560.
- GOPÇEVIĆ Spiridion (1916) *Russland und Serbien 1804-1915 nach Urkunden der Geheimarchive von Petersburg und Paris und des Wiener Archivs*, Hugo Schmidt Verlag, Münih.
- JELAVICH Barbara (2004) *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, Cambridge University Press.
- JELAVICH Barbara (2004) *Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914*, Cambridge University Press.
- KUNIBERT Bartolomeo (1988) (Fransızca ilk baskı 1855: *Essai historique sur les révolutions et l'indépendance de la Serbie depuis 1804 jusqu'a 1850*, Sırpça tercüme 1901) *Srpski Ustanak i Prva Vladavina Miloša Obrenovića (1804-1850)*, Cilt I-II, Çev. M. Vestić, Prosveta, Belgrad.
- LOPIČIĆ Corce (2007) Pregled konzularnih Odnosa Srbije 1804-1918 [Sırbistan'ın Konsolosluk İlişkilerine Bakış 1804-1918], *Branik*, Cilt 119, Sayı 1-2, s. 183-202.
- LYUŞIĆ Radoş (1986) *Kneževina Srbija (1830-1839)[Sırp Knezliği (1830-1839)]*, SANU, Belgrad.
- MEHMED SÜREYYA (1996) *Sicill-i Osmanî*, Cilt IV, Haz. N. Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran. S. A. Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- MIJATOVIĆ Elodie L. (1872) *The History of Modern Serbia*, Londra.
- ÖZKAN Ayşe (2011) *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, IQ Kültür Sanat, İstanbul.
- PAVLOWITCH Stevan K. (1959) British Diplomacy and the Serbian Constitution of 1838, *The Slavonic and East European Review*, Cilt 38, Sayı 90, s. 146-165.
- POPOV Nil (1870) *Srbija i Rusija [Sırbistan ve Rusya]*, Cilt I, Državna Štamparija, Belgrad.
- PRODANOVIĆ Yasa (1930) *Ustavni Razvitak i ustavne Borbe u Srbiju [Sırbistan'da Anayasal Gelişme ve Anayasa Mücadeleleri]*, Geca Kon, Belgrad.

- PRODANOVIĆ Yasa (1947) *Istorija političkih Stranka i Struja u Srbiji [Srbistan'da Siyasi Partiler ve Akımların Tarihi]*, Prosveta, Belgrad.
- RADOYÇEVIĆ Miodrag (2010) *Ustav kneževine Srbije od 1838. Godine (Turski Ustav) [1838 Sırp Knezliği Anayasası (Türk Anayasası)]*, *Politička Revija*, Cilt 24, Sayı 2, s. 411-426
- RANKE Leopold von (1853) *The History of Serbia and Serbian Revolution with a Sketch of the Insurrection in Bosnia*, Çev. A. Kerr, Henry G. Bohn, Londra.
- RODKEY Frederick S. (1935) *Conversations on Anglo-Russian Relations in 1838*, *The English Historical Review*, Cilt 50, Sayı 197, s. 120-123.
- STOYANÇEVIĆ Vladimir (1966) *Miloš Obrenović i Njegovo Doba [Miloş Obrenović ve Zaman]*, Prosveta, Belgrad.
- TKALAC, E. Imbro von (1858) *Staatsrecht des Fürstenthums Serbien*, Breitkopf und Haertel, Leipzig.
- YAKŞIÇ Grugur -Dragoslav Stranyakoviç (1935) *Srbija od 1813 do 1858 Godine [1813'ten 1858'e Srbistan]*, Geca Kon, Belgrad.
- YANKOVIĆ Dragoslav (1951) *O političkim Strankama u Srbiji XIX Veka [19. Yüzyılda Srbistan'da Siyasi Partiler Üzerine]*, Prosveta, Belgrad.
- YANKOVIĆ Dragoslav (1960) *Istorija Države i Prava Srbije XIX Veka [19. Yüzyıl Srbistan'da Devlet ve Hukuk Tarihi]*, Naučna Knjiga, Belgrad.
- YOVANOVIĆ Slobodan (1908) *Naše ustavno Pitanje u XIX Veku [19. Yüzyılda Anayasa Meselemiz]* *Političke i pravne Rasprave [Siyaset ve Hukuk Tartışmaları]* içinde, Belgrad, Geca Kon, s. 1-69.